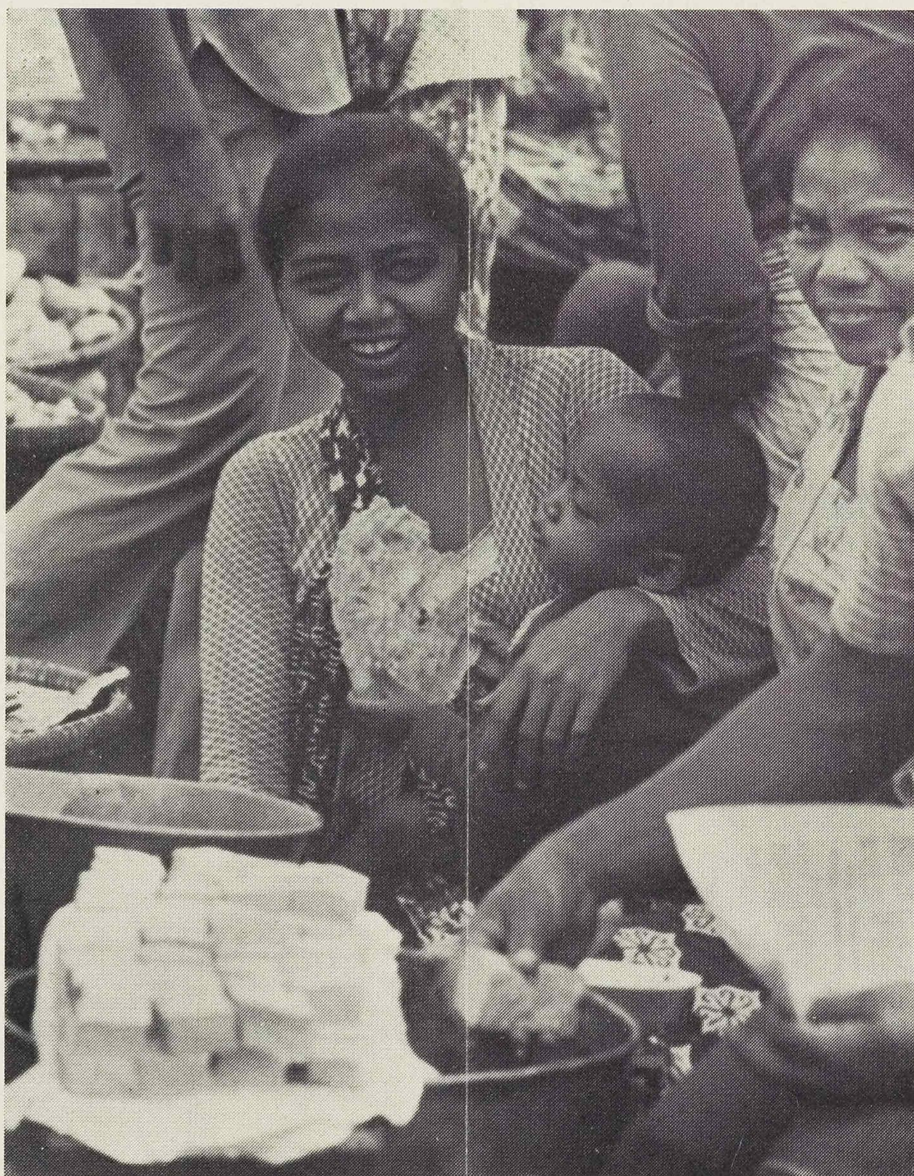

20e JAARGANG No. 3

15 AUGUSTUS 1975 — f 2,—

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Rogier)

BIJ DE VOORPLAAT

VROUWEN ZIJN VROUWEN, ZIJN VROUWEN

Dat uurtje bij de kapper op gezette tijden is van mij niet alleen gemakzucht (niets maakt me zo moe als frunniken aan mijn eigen hoofd) maar een welkom moment van afzondering. Met stapels nog te beantwoorden brieven of stukken gewapend, duik ik onder de kap, op dat moment ben ik alleen op de wereld. "Isolement en meditatie onder de droogkap", ik zou er een boek over kunnen schrijven.

Deze keer heb ik de laatste foto's van Rogier meegenomen. Wat moet ik erbij schrijven? Ik heb al spijt dat ik hem die opdracht gaf: "Maak eens een paar mooie foto's van vrouwen. Let wel, geen foto's van mooie vrouwen! Dus geen filmsterren, modellen, charmante vriendinnetjes of andere producten van onze consumptiemaatschappij, maar gewoon vrouwen, je weet wel wat ik bedoel."

En hier liggen ze dan, 6 plaatjes waarvoor Rogier op een hete dag de straat, de passer op was gegaan. Vrouwen met zo'n uitgesproken eigen leven, eigen gedachtenwereld dat je er alleen tegenaan kan kijken. Wat een verschil met de plaatjes die ze de laatste weken in onze dag- en weekbladen zetten, miss zonneschijn, miss lieve dag, miss poes, miss schatje van de week (volgende week is ze misschien ver-mist), allemaal kijken ze je met hun mooie kijkers aan van: "Kijk eens hoe tevreden ik ben met zo weinig (aan)!"

En deze vrouwen hebben bij 35 graden nog alle kleren aan, ze dragen kinderen, lasten op het hoofd, ze......

Ineens wordt mijn aandacht getrokken door een weerkaatst beeld van mijn spiegel uit de spiegel achter mijn rug. Een oud dametje, gesteund, bijna gedragen door twee assistenten wordt in de kapstoel geholpen. Ze is onwaarschijnlijk mager, ze moet 80 zijn of ouder. Een spierwit, perkamentachtige gezichtje komt net boven de rand van de spiegel uit. Het is verwrongen van pijn. de mond staat voortdurend in de vorm van "au", ze kan haar armen nauwelijks opwaarts bewegen. Bij elke beweging wordt ze geholpen, ze schuiven een bankje onder haar voeten, ze kermt en steunt. Deerniswekkend, denk ik, deerniswekkend is het woord dat bij haar past.

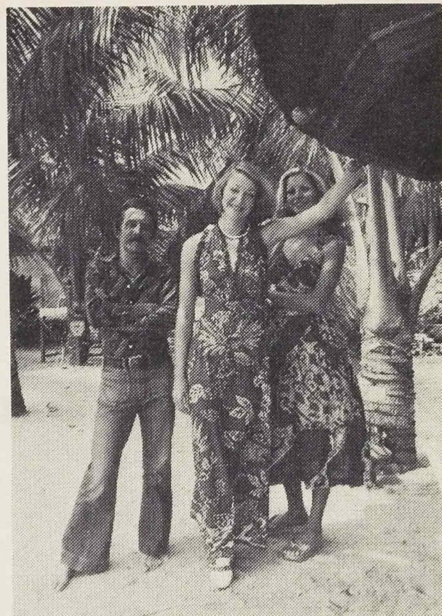

Wat niet bij haar past, is de blauwgrijze pruik. Ik zie hem eigenlijk pas als de kapster hem, zo voorzichtig mogelijk van haar hoofd afschuift. Wufte, vrolijke krullen als de Leugen die van haar ouderdom iets potsierlijks hebben gemaakt.

Het wasbassin wordt op allerlaagst gesteld. Ik zie nu een spierwit hoofd, is ze helemaal kaal?

Een beweging van de kam maakt een stroom zilverwit haar los. Prachtig fijn haar, dat het oude verschrompelde gezichtje op slag iets geeft van een wijze oude toverfee. Beschaamd om betrapt te worden op mijn aanhoudend kijken, verdiep ik me weer in de foto's van die andere vrouwen. Hoe oud zouden mijn oudjes zijn, die met die bril op? Wat een ontspannen lief gezicht...... Het gekreun achter mijn rug is weer begonnen. Ik gluur weer in de spiegel, het witte haar wordt nu gewassen, terwijl een andere kapster de pruik onder handen neemt, borstelt, bijkrult, uitkamt. De ramen moeten dicht, de fan hindert haar, is er een manicure? Men doet wat ze vraagt, ja mevrouw, zeker mevrouw, natuurlijk kan het mevrouw. Maar opzij in het werkkamertje hoor ik de meisjes spotten en grappen maken over de lastige klant die toch doof is. Het glanzend witte haar wordt drooggeföhnd, in een platte lus op het hoofd vastgezet. Dan komt de afschuwelijk blauwe pruik weer op haar hoofd. Opnieuw gekreun, gemopper. En op slag is de wijze oude toverfee weer veranderd in een object van bedrog, misleiding en het waandenkbeeld dat vrouwen altijd mooi moeten zijn om vrouw genoemd te kunnen worden. Arme. Ik zou naar haar toe willen gaan met mijn foto's en willen zeggen: "Kijk dan me-

(lees verder volgende pagina)

tong tong

Opgericht en geleid door

TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. - 20e JAARG. No. 3
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, Rogier, G. H. Bartman, L. Ducelle.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 2,—. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 11,—, halfj. *f* 22,—; jaar *f* 44,—. Abt. Europa: jaar *f* 44,—.
Buiten Europa: jaar *f* 52,—.
LUCHTPOST:
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 92,—; Indonesië *f* 76,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 76,—; Canada en Ver. Staten *f* 64,—; Maleisië, Singapore en India *f* 76,— Suriname en Antillen *f* 64,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

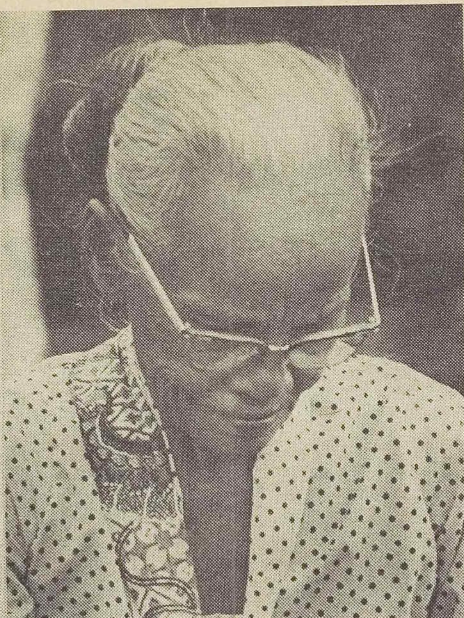
ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Directie en redactie behouden zich het recht voor om grondige redenen aanvragen voor abonnementen te weigeren, of deze te beeindigen. Hierover zal de betrokkene altijd van te voren in kennis worden gesteld.

*

De redactie behoudt zich het recht voor copy te weigeren dan wel te bekorten of te wijzigen met toestemming van de inzender. Over genomen beslissingen zal niet in details worden gecorrespondeerd.

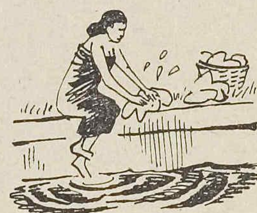

vrouw, hier zijn ook vrouwen, net als U. Niet allemaal zo oud als U misschien, misschien worden ze ook niet zo oud. Ze hebben andere dingen aan hun hoofd, misschien wel verdrietelijkheden. Maar ook vreugdetjes en triomf. Warmte en moeheid, er is geen fan die omgedraaid moet worden, de straat zindert onder een tropische hitte, iedere dag van het jaar. Mijn sajoran is maar voor de helft verkocht, mijn jongste tjoetjoek gaat al naar school, morgen kan ik een baan krijgen als keukenhulp in dat nieuwe hotel, een stukje tahoe kost nu tweemaal zo veel als een paar maanden geleden, dus je moet proberen met de helft genoeg te hebben..."

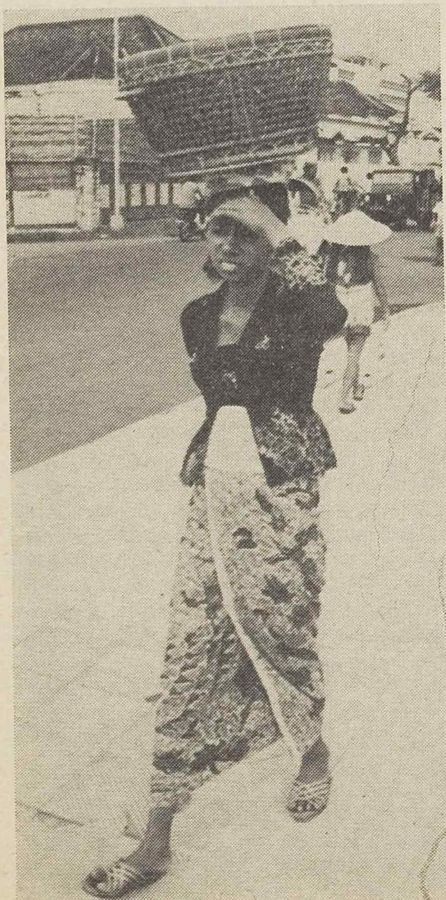
Mooie foto's Rogier. Beauty is in the eye of the Beholder", zegt het spreekwoord. Schoonheid is in de ogen van hem die de schoonheid aanschouwt, ontdekt.

Moeilijk, vertaal zelf maar. Ik zet die ene foto van Rogier met twee mooie Amerikaanse fotomodellen in fraaie batikcreaties ook maar bij de fotogalerij. Voor de ogen die deze schoonheid willen aanschouwen.

De hele wereld is mooi en alle vrouwen. Op hun tijd. En mijn haar is droog en uitgeborsteld. De kapper zegt dat het beeldig zit, ik weet wel beter, maar het kan me niets schelen. Want ik heb weer wat geleerd.

L.D.

WIE WAT WAAR WANNEER?

Deze nieuwe rubriek dient UITSLUITEND voor:

- **Opsporing of informaties over personen.**
- **Inlichtingen over diverse onderwerpen.**
- **Bekendmaking van bijeenkomsten, reünies en alle NIET-COMMERCIËLE gebeurtenissen.**
- **Gratis aanbiedingen niet tegen geld of anderszins.**
- **Alle oproepen onder deze rubriek met duidelijke opgave van naam en adres.**

Voor abonnées en niet-abonnées geldt het tarief *f* 5,— per oproep/aanvraag.

REDACTIE TONG TONG

EXTRA BEWIJSNUMMERS UITSLUITEND TEGEN BETALING !

Wie weet het adres van:

Ir. C. J. Gouwentak
Djalan Hanglekir VII Nr. 7
Kebajoran
Djakarta

en

Charlotte Senn van Basel
Fam. Pfennigwerth.

Inlichtingen aan:

W. Bouwer
Sam van Houtenstraat 20''
Amsterdam. Tel. 020 - 13 09 38

Evert van de Oosterkamp, geboren in Rhenen, van de Rode Baretten, heeft in Hollandia Nw. Guinea gezeten.
Gezocht door:
J. Weites, Rijksstraat 292, Haren - Groningen. Tel. 050 - 34 41 33.

Ik zou graag contact willen hebben met Zr. Andriessen, oud-collega van me uit "Maasoord" (Poortugaal). Zr. Andriessen werkte jaren lang in Ned. Indië, trouwde daar met Horvath. Ze heeft ook in een Jappenkamp gezeten. Daar ze alleen mijn meisjesnaam kende, raakten we elkaar na de oorlog kwijt. Wie kan mij iets over haar vertellen?
Mevr. A. van Hoffen, Saffierhorst 264, Den Haag. Tel. 070 - 85 60 84.

(lees verder pag. 20, 1e kolom)

15 AUGUSTUS

Op de datum die dit nummer van Tong Tong draagt is het 30 jaar geleden dat Japan capituleerde. De "bevrijding" bracht voor velen onzer, Nederlanders maar ook Indonesiërs alleen maar nieuwe ellende. En groot onrecht.

Hoe diep de grieven zijn, die velen koesteren jegens de Nederlandse regering en haar beleid ten aanzien van haar Nederlands-Indische onderdanen bleek ons nog eens uit een aantal brieven die wij ontvingen naar aanleiding van de korte notitie in Tong Tong van 15 juli jl. onder de titel "Ereschuld". Naarmate de schrijvers hun machteloosheid om hun recht te verkrijgen beter beseffen stijgt hun verbittering. Ook nu nog: na 30 jaar. Maar...... men hoeft niet te slagen om te volharden, heeft de grote Willem gezegd. En dus: Poekoel teroes!

Herinnering... Geuren... Klanken...

Iedereen kan van iedereen alles afpakken, behalve herinnering, want herinnering is een onbetwistbaar bezit.

Ik sprak iemand (ook uit Indië of Indonesië), die mij zei: "Ik heb soms heimwee." Mijn commentaar was: "Soms? Ja, soms komt het tevoorschijn, maar heimwee is ALTIJD in ons. Het laat ons niet los, ons, die daar geboren zijn of daar onze living hadden. Denk maar eens aan enkele GEUREN of KLANKEN. Dan opeens weet je: dat was de Chinese Kamp, of...... dat was een warong, of...... dat was toch een gamelan heel ver op de onderneming...... Dan komt het grote heimwee; Heimwee naar het verleden, dat voorbij is en nooit meer terug komt, tenminste niet voor de oudjes onder ons. DIE hebben dan de herinnering door een geur, of... een klank...... zo...... ergens."

M.M.

ZONDER KOSTEN !

Een onzer lezers zendt ons een bijdrage die wij gaarne zullen publiceren. Vooral omdat zij betrekking heeft op de Buitengewesten. Teveel van onze schrijvende lezers hebben alleen maar ervaring van het leven op Java - soms afgewisseld met een "vacantie" aan de Burma-spoorweg! - en te weinig medewerkers hebben de uitgestrekte gebieden buiten Java tot onderwerp.

Maar deze lezer zendt ons nu, tot ons genoegen, een bijdrage over een in de plooien van de Barisan gelegen Sumatraans stadje. In zijn brief zegt hij: als er kosten aan de plaatsing verbonden zijn, wil hij die gaarne dragen. En uit die opmerking blijkt een misverstand over ons redactioneel beleid dat wij toch graag even uit de wereld willen helpen.

Elke bijdrage die ons wordt toegezonden wordt op haar merites beoordeeld. Zijn wij van mening dat zij interessant genoeg is, dan wordt zij geplaatst. Kosten zijn daaraan - natuurlijk - niet verbonden. Vinden wij haar om een of andere reden niet van voldoende belang voor onze lezers, dan krijgt de inzender haar terug met de motivering, waarom zijn stuk niet voor plaatsing in aanmerking komt.

Het aanbod van onze inzender trof ons intussen als een bewijs van de hoge waarde, die onze lezerskring aan Tong Tong hecht. Er zijn er dus, die zelfs voor een publicatie in TT zouden willen betalen...... Wij voelen ons zeer gevleid!

JHR.

Abonnement TONG TONG nu: f 44,-

In verband met de vacanties heeft de drukkerij te kampen met onderbezetting van personeel.

Ten gevolge hiervan komen de Aug.nrs. van Tong Tong later uit. Wij doen een beroep op Uw geduld !

POEKOEL TEROES POT

Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van de giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over Juli 1975.

F. A. Arnold 16,—; C. J. v. Alphen 7,50; H. Anthonio 10,—; Mw. Anthonio-Gardt 10,—; A. L. M. Addens - v. d. Watering 25,—; P. J. Achten 6,—; A. Burg 10,—; Prof. Dr. G. Bras Odijk 22,—; Ir. P. G. v. d. Berg 6,—; I. de Bruin 10,—; M. F. de Bie 5,—; E. C. C. Barnaart 7,50; Mej. Drs. H. H. A. v. Blommestein 50,—; J. F. de Bas 7,50; P. Coenen 50,—; Mevr. J. W. Cassa 10,—; Mw. K. S. v. Dalm v. Loon 15,—; F. Dubois 5,—; B. v. d. Ende-v. Huffel 20,—; F. v. Eekhout 26,85; C. A. von Giodekok 10,—; L. C. F. de Graaff 25,—; Ir. Halin Sudarma 5,—; J. H. W. Hovens 5,—; E. W. Hardy 20,—; J. G. E. Hepsakker 20,—; G. W. Hardeveldt-Kleuver 21,—; Mevr. A. H. Hemmekam 8,50; W. F. Hendrix 58,50; Mevr. C. V. V. Hubner 95,—; Mw. Chr. Johannes 6,—; S. M. Jalhay 8,50; H. J. W. Keidel 1,—; I. Knaebel 10,—; N. A. L. Kol v. Kluyve 7,50; C. M. Kamerling 6,—; Mw. M. K. de Kock 100,—; Mw. A. Kamper 10,—; A. L. Ph. Leidelmeyer 5,—; Mej. D. W. v.d. Lusdonk 20,—; R. Mariouw 10,—; H. W. Maul 6,—; H. Mills 6,—; Ch. W. G. Mekeren 4,50; A. Middelaer Mees 3,—; W. H. Morren 20,—; E. J. R. v. Maarseveen 31,—; R. M. Mensing 15,—; Mw. E. Martens 5,—; Mw L. Meuleman 25,—; Mw B. M. Naberman 14,—; Mevr. L. H. Norman 15,—; N.N. 20,—; N.N. 5,—; N.N. 100,—; J. Oud 10,—; A. H. Overdijkink 10,—; Mej. M. Portier 10,—; G. E. S. Petrus 8,75; N. F. Pierie 5,—; G. C. F. Ruggebrecht 12,—; Mw L. H. Robilette 10,—; L. de Roos 40,—; J. A. Roukens 16,—; Hr. Struiksema 11,—; G. A. Swart 14,—; F. Sauselé 15,—; Mw E. Smits Clifford 5,—; Mw N. A. L. Schuckinck 100,—; G. D. J. Staalman 2,75; E. & H.S. 15,—; E. M. Sirag 15,—; Mej. Salomon 10,—; L. H. v. d. Star 3,95; W. v. Twist 5,50; N. Top 7,50; M. Vunderink 11,70; A. v. Velthoven 10,—; F. J. v. d. Veer 135,—; W. P. v. Vliet 25,—; Mw. de Vries-Voorman 36,—; A. Vreugdewater 8,—; H. W. Verdooren 30,—; V. de Vries 5,—; W. F. v. Wijck 2,50; V. M. de Waal-Malefijt 8,50; Mw I. Weintré 2,60; D. H. Wermuth 6,55; H. K. A. Webb 10,—; E. M. Woran-Pollreich 6,—; W. F. v. Wermeskerken 8,25; W. H. W. Walbechem 18,—; J. H. v. Zuylen 5,—.

In Juli 1975 binnengekomen totaal *f* **1695,40**

DE VOORZIENIGHEID EN ONZE OVERHEDEN

In het laatste nummer van de vorige jaargang van Tong Tong - dat van 1 juli - publiceerden wij een ingezonden stuk van J. G. O. waarin de schrijver de voormalige luitenant - GG Van Mook ten voorbeeld stelde aan premier Den Uyl, die de bede uit de troonrede schrapte. Van Mook, ofschoon een onkerkelijk man liet zich overtuigen dat in zijn toespraak tot de conferentie van Malino in 1946 een beroep op de Voorzienigheid niet mocht ontbreken. Over hetgeen voorafging aan het uitspreken van Van Mook's rede in Malino is - via Tong Tong - een gedachtenwisseling ontstaan tussen de weduwe van de luit. GG en de schrijver van het boekje "Ik stond erbij", D. van der Meulen, aan wiens schets van hetgeen zich afspeelde een en ander was ontleend in het onderschrift bij de brief van J. G. O. Over het overleg vóór het uitspreken van de rede zijn mevrouw Van Mook-Maureau en de heer Van der Meulen het niet eens. Mevrouw Van Mook meent, dat in de schets van Van der Meulen haar man onrecht wordt gedaan, de schrijver van "Ik stond erbij" houdt staande dat het zó gegaan is als hij beschrijft en niet anders.

Wij kunnen in dit meningsverschil geen partij kiezen. Maar wel past ons een verontschuldiging voor het feit, dat wij in ons onderschrift bij de ingezonden brief Van Mook een atheist noemden. Dat dit het geval zou zijn geweest ontkent mevrouw Van Mook ten stelligste en dat behoren wij onvoorwaardelijk te accepteren. Er had moeten staan: Onkerkelijke. Wij betreuren het, een kwalificatie te hebben gebruikt die wij gedachteloos neerschreven.

JHR.

BOEKBESPREKING

Opstellen van Du Perron

"Menentukan Sikap"

De belangstelling in Indonesië voor Nederlandse schrijvers schijnt wel met de dag toe te nemen. Maar kennisname van hetgeen in het Nederlands over Indië en Indonesië werd geschreven is uiteraard voorbehouden aan een elite die op jeugdige leeftijd Nederlands heeft geleerd en het intussen niet heeft verleerd. De tweede taal in Indonesië is nu eenmaal niet het Nederlands, maar het Engels, ofschoon cursussen in het Nederlands wel belangstelling vinden.

Daarom is een ontwikkeling die zich hoe langer hoe duidelijker aftekent van belang: het toenemend aantal Nederlandse boeken dat in het Indonesisch wordt vertaald. Men weet dat de vertaling van de Max Havelaar een groot succes is geworden en dit zal, als de Havelaar-film van Rademakers slaagt zeker nog toenemen. Misschien zal de belangstelling voor Multatuli ook die voor zijn latere geestverwant E. du Perron stimuleren. Sitor Situmorang heeft namelijk al jaren geleden een aantal essay's van Eddie vertaald en deze zijn, met een biografische inleiding van Fred. Batten bij Van Hoeve verschenen onder de titel "Menentukan Sikap" (Op zoek naar een houding). De stukken zijn uit allerlei bundels opstellen van Du Perron vergaard en zij geven een beeld van deze merkwaardige persoonlijkheid.

Bij de uitgave bleek de belangstelling niet groot, waarbij ongetwijfeld ook de voor Indonesische begrippen hoge prijs van de bundel een rol zal hebben gespeeld. Nu de belangstelling in Indonesië voor de Nederlandse literatuur zo toeneemt willen wij op deze uitgave toch nog eens de aandacht vestigen. In onze boekhandel zijn nog enige exemplaren van deze bundel verkrijgbaar. De prijs is *f* 9,90 plus *f* 2,25 porto.

JHR.

Verloren Paradijs

"IN EN UIT HET PARADIJS GETILD"

A. Alberts, gewezen bestuursambtenaar in Indië debuteerde na zijn repatriering in 1946 met een "Indische" bundel; "De Eilanden". Hij vervolgde met een bundel "Namen Noemen", die zich tot zijn eerste boek verhoudt als een documentaire tot een gedicht - beide overigens boeiend geschreven, daar niet van.

De bundel "Namen Noemen" doet zijn titel inderdaad eer aan: men vindt er de geschiedenis in van een jong bestuursambtenaar die in 1939 naar Indië vertrekt - de oorlog is dan al uitgebroken maar heeft Nederland en Indië nog niet meegesleept - en daar als aspirant-controleur in Soemenep zijn carrière begint. Zijn diensttijd, te snel gevolgd door zijn internering na de Japanse inval, zijn verblijf in het Baroskamp in Tjimahi, zijn werkzaamheid na de Japanse capitulatie en tenslotte zijn vertrek uit Indië worden beschreven in een merkwaardig lakonieke stijl, ofschoon wel duidelijk is dat Indië hem sterk in haar greep hield. Van dit boekje is nu een nieuwe uitgave verschenen bij de uitgeverij G. A. van Oorschot te Amsterdam en wel onder de veel sprekender titel "In en uit het paradijs getild". Een ondergekoeld verhaal van een innerlijk zeer bewogen mens.

Warm aanbevolen!

JHR.

"In en uit het paradijs getild" is verkrijgbaar in de boekhandel Tong Tong. Prijs *f* 15,90 plus *f* 2,25 porto.

Voorlopige prijs *f* 18,90
porto *f* 3,25

PIEKERANS BIJ EEN VOORPLAAT

Nu ik mij weer eens verdiept heb in dit boekje dat toch al geruime tijd geleden zijn weg vond naar mijn boekenkast en die van stellig de meeste Tong Tonglezers vraag ik mij af waardoor het komt, dat ik nog zo vaak naar deze piekerans teruggrijp. Zijn het de kleine wijsheden, de verwarmende menselijkheid het begrijpend aanvoelen van 's mensen feilbaarheid en kwetsbaarheid, de soms toch ook wel felle reacties tegen wat hem onrechtmatig en verwerpelijk voorkomt, die de band tussen hem en ons ook over de dood heen geen ogenblik doen verslappen? Mij verdiepend in de teksten en bij het telkens weer bezien van de voorplaten kom ik tot het toch wel beschamende besef hoe oppervlakkig de meesten van ons deze beelden waarschijnlijk wel bekeken moeten hebben. Als gevolg dan mogelijk van het ontelbaar aantal beelden dat dag aan dag uit tijdschriften, dagbladen en via de beeldbuis op ons afstroomt. Beelden van oorlogsgruwel, van honger creperende mensen en hun kinderen, van hele en halve en helemaal geen grootheden die elkaar beminnelijk glimlachend de hand drukken, van demonstraties en terrorisme, lustmoorden en kinderverkrachtingen, van bioscoopannonces, druipend van sex in onze honourable dagbladpers, van achter de spiegelruiten van onze wijdverbreide sexboutiques.

We kunnen er onze ogen moeilijk voor sluiten. Keren wij liever terug naar onze eigen voorplaten. Al hebben we dan ook waarschijnlijk bij het bezien ervan nooit veel meer gedacht dan: mooie opname, aardige foto, ach ja, die verrukkelijke ouwe badplaats, dat heerlijk koele huis van Toen, leuk, die oude aloon-aloon...... Hoe weinigen van ons hebben zo'n voorplaat mogen bezien, begrepen, in zich opgenomen zoals Tjalie dat kon. Er gedachten aan vastgeknoopt zoals hij dat deed. Mij vervult dit met enige beschaming. Het is hier niet de plaats om mooie woorden te schrijven over dit boekje, in mijn ogen de grootste hulde misschien die we aan de nagedachtenis van één die ons dierbaar was konden brengen. Het is zoals Ritman het in zijn voorwoord uitdrukte: een laatste getuigenis van onze bewondering voor een strijdbare, boeiende en talentrijke figuur, die in de eerste plaats Mens was. En géén had het ontroerender kunnen zeggen dan zijn vrouw Lilian met de woorden: Tjalie's piekerans zijn geweest als de offerbloemen die het verkoopstertje voor haar oude klant inpakt. Geurige melati's en rozeblaadjes voor goed, en tegen het kwaad pittig-wrang en heilzaam als het sirihblad......

Het boekje ligt voor me met de fleurige en kleurige omslagfoto van Rogier, een beeld dat doet denken aan Gauguin en toch zijn eigen charme heeft. Tot slot: Laat dit niet het laaste bundeltje Piekerans bij een Voorplaat zijn. Ik ben er zeker van dat dit de hartelijke wens is van zeer velen.

HEIN BUITENWEG

Herinneringen aan ons voormalig Nederlands Oost-Indië

IN DE WERELDBRAND 1940 - 1945 (II)

Een groot aantal doden en gewonden; verschrikkelijk getroffen was de loods, vlak bij de explosieven-opslag, waarin de R.K.-zusters waren ondergebracht, maar ook vluchtende mannen, vrouwen en kinderen, alsmede de geinterneerde militairen, konden ternauwernood ontkomen en/of enige beschutting vinden tussen en in groeven, in het koraal-massief. Het was een vreselijke ervaring en een ontzettende aanblik! Ik zag stervenden, verminkten en doden, o.m. een Australiër, wiens rechterbeen was afgerukt en wiens laatste woorden waren: "give me a cigarette"...... En ik had er geen......

Kan men zich voorstellen, wat het betekent mede-geinterneerden na deze raid aan te treffen dood, maar ook vreselijk verminkt, ernstig gewond, stervende meestal in coma! Zij werden begraven in een massagraf, ik weet niet wáar en hóe......
Het Japanse commando vond het toen toch wel nodig om ons over te brengen naar elders: het vierde "kamp" in Ambon, de Advent-kerk; daar zijn we enkele dagen gebleven, nog steeds niet vrij van bombardementen. Maar men was al "opgelucht" als men in een "loopgraaf" vlak achter de kerk het aansuizen van de bommen hoorde en even daarna de grond-trillingen voelde van de inslagen: dan was alles weer even voorbij, - de bommen waren niet òp ons gevallen......
Men was eigenlijk apatisch geworden na die verschrikkelijke middag op TAN TOEI. Ikzelf had erge kiespijn en dr. Julius heeft die kies toen maar - op een voorbeeldige manier, zij het uiteraard zonder verdoving - met één ruk getrokken, terwijl Ruibing mijn hoofd (achterover) vasthield. 's Nachts was de na-pijn wel nauwelijks te harden, terwijl ik niet kon slapen boven op het doopvont van deze kerk. En och, wat had dat eigenlijk te betekenen!

Naar Celebes overgebracht

Het werd al spoedig duidelijk, dat althans de Ambon-ellende voorbij was: we werden op het Japanse motorschip "Rio de Janeiro Maru" gestouwd in het ruim met een mitrailleur in de enige in/uitgang. Bestemming Makasser, merkten we later, tevens kennelijk met de bedoeling in Zuid-Celebes de burgergeinterneerden van Oost-Indonesië te concentreren in een vrouwen- (Kampili) en een mannenkamp (Paré-Paré). De "Rio de Janeiro Maru" was vóór de oorlog een passagiersschip - Japan - Brazilië v.v. - na de zeeslag bij Midway (juni 1942) deed het dienst als bevoorradingsschip.
De reis verliep buitengewoon vlot in het vrijwel steeds zigzaggende schip in de Banda- en Java-zee. Er was eens - onder ons, want wij konden niets zien, wèl horen - enige onderdrukte paniek, toen het geluid van overvliegende vliegtuigen te beluisteren was; het was "gelukkig" een jap.
Wij werden uitgeladen in Makassar en voorlopig ondergebracht in arrestantencellen, met zo'n 20 man op enkele m². Dat duurde echter niet zo lang en toen ging het in vrachtauto's naar de militaire (ex-KNIL) kazerne in Paré-Paré, in feite het "beste" onderkomen, dat wij hebben gekend vóór de volgende catastrofen. Ca. 130 man sterk kwamen wij op 25 maart 1943 in Paré-Paré aan. Nadat wij op het centraal gelegen grasveld voor een langdurig en èrg zonnig appèl waren verzameld, volgde weer visitatie en veel van het weinige, dat men nog had, werd ons afgenomen. Er waren wel enkele uitzonderingen, zoals later bleek. De inhoud van enkele koffers is - na het overlijden van de eigenaren - nog geveild; sigaren en kleding gingen toen "op de bon" goed van de hand.
Van deze tijd, tot einde oktober 1944, herinner ik mij, dat o.a. de keukengoochelaren, de tuin-, buiten-, haven-, hout- en w.c.-ploegen met werkelijk onblusbaar optimisme en arbeid "bergen" werk - letterlijk en figuurlijk - hebben verzet. De kampleiding berustte bij ds. Bikker, bijgestaan door pastoor Thijssen.
Met zeker ook bijzondere waardering en dank van het hele kamp moeten toch wel genoemd worden Hips, Van der Goot, Linck, Hartman, Kalff, Baan, Been ("cabaret"), Ruibing, Baay (destijds N.O.I.-kampioen schaken en ook een goede bridger), De Ceuninck van Capelle, Mulder (in "Bodjo" overleden), Coblijn, Pöttger, Kettenis en last but not least mijn slapie Scipio.
Apart noem ik nog vooral dr. De Moor, geassisteerd door dr. Goedbloed, die mij nog zoveel kinine hebben kunnen geven, dat ik van een "malaria tropica" genezen de ziekenboeg kon verlaten (op de "doden-barak" in Bodjo kom ik nog later terug). Dr. Julius, die eveneens - in het bijzonder voor de Molukkense geinterneerden - onschatbaar veel heeft gedaan, werd aanvankelijk, met dr. Marseille, naar Kampili gedirigeerd; laatstgenoemde is daar tot het einde gebleven, dr. Julius keerde terug naar Paré-Paré, waar hij toen geen medisch werk meer heeft verricht, maar in de hout- en haven-ploegen hard werkzaam is geweest. Ook gaf hij cursussen op verschillend gebied en gaf hij leiding aan een groep jongeren, die het later ver gebracht hebben in de na-oorlogse problemen-wereld; tot aan zijn dood hebben zij het contakt met hem onderhouden.

Het moreel werd hooggehouden

Tot de mannen, die evenzeer veel hebben bijgedragen tot een goed moreel in het kamp moet ook genoemd worden pater Vughts O.F.M. De majoor van het Leger des Heils Woodward heeft kans gezien (hij behoorde ook tot de keuken-ploeg, i.c. de "uien-pellers", voor zover er nog uien waren...) een "dagboek" bij te houden, waaraan enkele gegevens in mijn relaas - toevallig - konden worden ontleend.
Jan Hatumena heeft uitzonderlijke en moedige prestaties geleverd op sokkelgebied (ik kom hierop later nog terug); voorts de R.K.-broeders, die op het gebied van tuinieren grootse kwaliteiten hebben getoond, terwijl in het kruidentuintje gewoekerd werd met de voortbrengselen ten bate van de zieken.
Markante mannen waren ook De Haas (ex-detachementscdt. Veldpolitie-Sorong (N.G.), die, hoewel hij behoorde tot de oudste geinterneerden, zo'n opmerkelijk gaaf, wit gebit had (géén protese) dat hem gevraagd werd, hoe hij dat had klaargespeeld; zijn antwoord, voor allen gevleugelde woorden (!) was "m'n leven lang, elke ochtend een geklutst eitje met cognac"...... Van zich spreken deden ook de "peintres" uit Bali: Bonnet en Hofker, die buitengewone tekeningen, etsen en zéer bijzondere vergrotingen vervaardigden van o.a. nog door begenadigden dooralles-heen geredde pasfoto's van hun dierbaren *) Ik wil toch ook nog memoreren de activiteit van pastoor Frankenmolen (N.G.) - die ik na de oorlog nog éénmaal ontmoet heb (helaas, erg kortstondig) op het C.S. te Amsterdam - die het gepresteerd heeft met een doe het-zelf-apparatuur nog enkele druppels uit toch wel volkomen uitgeperste klapper, die we heel sporadisch konden bemachtigen voor de keuken, te halen; het is me nog steeds een raadsel, hoe hij dat presteerde......
Maar de ellende, de honger en ziekten bleven, met de wandluizen (niet te bestrijden) en de uiteindelijk toch verdreven ratten, als je hurkende op het toilet zat... En dan: enkele maanden was de kampcdt. de Japanner **Jamadji,** een sadist! Hij kreeg later een andere "conduite", toen hij cdt. werd van het vrouwenkamp "Kampili". Deze, zijn mentaliteits-verandering is voer voor psychologen! Ik kan weinig zeggen over het vrouwenkamp; er is summier aandacht besteed in het overigens toch wel prachtige werk "EEN ERESCHULD

INGELOST" (pag. 95) aan de machtige daad van zelfopoffering van Mevrouw C. W. F. Hoogeveen - De Haze Winkelman en ik hoop eigenlijk, dat er méér over de Oost-Indonesië-vrouwenkampen nog eens zal volgen!

De beruchte Jamadji

Jamadji ! ! In Paré-Paré mishandelde hij velen onzer meermalen onmenselijk en zocht hij, geraffineerd en met wellust, naar allerlei dat voor hem een gerede aanleiding zou kunnen zijn om zijn woede af te reageren. Zo maakte hij eens met geisha's, die op de bekende wijze zorgvuldig gekapt en ditmaal ook wat doorzichtig gekleed waren, een rondgang door ons kamp van ca. 150 x 250 m. Toen een onzer (G.) wellicht - voor mij stond dat zeker niet vast, maar G. was al min-of-meer de "geberen hond" - met enige aandacht naar deze m.i. met voorbedachte rade georganiseerde "tour des belles" (?!) keek, werd hij zeer hardhandig opgepakt, aan een touw gehangen aan een tak van de asem-boom bij de ingang van ons kamp, zó dat hij even boven de grond zweefde en toen met een lange stok (diameter ca. 5 cm.) geslagen wáar hij - in de lucht hangende - maar geraakt kon worden! Voor het hele kamp was het daarbij "verplicht verzamelen" om van deze mensonwaardige executie verplicht getuige te zijn. Een van Jamadji's andere straffen - behoudens de "gewone" alledaagse aframmelingen - was, dat men met de armen gestrekt omhoog moest blijven staan, waarna de Jap. z'n brandende sigaret in de okselholten doofde. R.K.-geestelijken, die aanvankelijk een baard hadden, waarvan Jamadji een ziekelijke afkeer had, werden bij hun baard over de grond gesleurd als zij maar een futile "fout" begingen bij het werk in de tuin (wieden, poten).

Het was, met deze kampcdt., vreselijk en afgrijselijk om te ervaren, maar toch niet zó afschrikwekkend, dat o.a. het smokkelen - eigenlijk alléen nog wat eende-eieren, vooral ook voor de zieken (uit één ei haalde je twee mokken struif-belazer!) - stagneerde, soms ook wel tot vermaak van de betrokkenen als een ei bij het transport in de broekzak (wij liepen natuurlijk alleen maar in een gelapt en telkens weer gespoeld broekje) barstte en dan wel direct omzichtig werd geconsumeerd: het was dan een gepocheerde, clandestiene "omelet"......

Er waren, gelukkig, ook wel notes gaies. Voor de Japanners **moest** wel gezorgd worden; dienstplichtigen waren er in de tuin, de varkensstallen en voor HUN eenden. Voor dit gevogelte - voor ons alléén van optische waarde! - moest Pöttger zorgen, daarbij geholpen door het hulpje Frant Griët. Laatstgenoemde werd eens door ons gevraagd, waarom er nooit eieren door deze troep werden geproduceerd. Waarop, fris van de lever, zijn reactie: "ah, m'nir, allemaal hoeren!" Hij bedoelde woerden......

Van Jamadji nog een getuigenis dat hem ten voeten uit tekende en waaruit zijn superioriteits-waanzin bleek: hij liet een katoen-bomen-aanplant beginnen op de Mohammedaanse begraafplaats (Paré-Paré). Men wees hem er op, dat dat om verschillende redenen niet mogelijk was. Zijn repliek: "ik ben Napoleon en dus kan en moet het!"

Ik moet hier wel even aantekenen, dat het leven in het kamp na het vertrek van "Napoleon" en het opvolgend commando van "Minseibu"-Japanners - de burgerlijke dienst - dragelijker werd, vooral ook wat het smokkelen betreft; bij het passeren van de wacht bij de kamp-ingang werd nauwelijks nog nagegaan of er "verboden waar" binnengebracht werd. Voor deze "Minseibu"-man **Kia**, bijgenaamd de "lange", kan ik zelfs nog enige waardering opbrengen; het was in ieder geval een groot verschil met de leger- en marine commandanten!

In het kamp werden op markante wijze schaakstukken, andere figuraties en natuurlijk pijpen uit hout gewrocht, voorts uit restanten van autobanden "sandalen" (ijzersterk!) Ik heb "Goodyear" bijzonder leren waarderen, ofschoon de bewerking tot een draagbaar product geen sinecure was. Er waren overigens wel mannen, die barrevoets rondliepen, hetgeen op grind, brakke grond en gloeiend asfalt (buiten ploeg) een prestatie mag heten.

Wat meer en meer voor velen een

Hoe het gebrek aan rokerij werd opgelost

indringend probleem werd, was het zo sterk toegenomen gebrek aan rookmateriaal, een levensprobleem. Voor zware rokers zal dat zonder meer duidelijk zijn; in het begin van onze internering had ik al meegemaakt, dat sommigen hun "bordje rijst" graag gaven voor een paar sigaretten of lèmpèng, toen nog vrij goed en zij, die "Colditz" T.V. hebben gezien, zullen deze importantie voor Paré-Paré (en later) onderschrijven. Rook uit pijp of "sigaret" was voor hen onontbeerlijk en ook de lèmpèngs waren toen al lang fata morgana. Zo bedacht men, met virtuositeit, bladeren die daarvoor maar enigermate "in aanmerking kwamen", te fermenteren - wie lacht daar?! - tot "tabak", en enkele R.K.-geestelijken vonden het mais-papier van hun brevier uitmuntend bruikbaar voor het rollen van "sigaretten".

We hebben natuurlijk "loopgraven" gegraven - open in een ronding achter langs het kamp, verder in bochten en ca. 80 cm. diep - een heel karwei maar het is de redding geweest voor allen op een zevental na (van de ca. 615 geïnterneerden), dat de latere raids niet overleefde.

Bombardement van Paré-Paré

Die ramp voltrok zich in 2 stadia op 19 en 21 oktober 1944!

Het begon met 9 Liberators (19 oktober), komende uit het (Z.) oosten richting Straat van Makasser, op zee kerende en daarna recht op ons kamp aanvliegend. Wij dachten, dat het laatste uur geslagen had. Wij vluchtten uiteraard de loopgraven in en hurkten daar vlak achter elkaar. Ik hoorde het "Bill" Baay nog zeggen - wij zaten vlak achter elkaar - : "afgelopen"......

Eén onzer kreeg het zo benauwd, dat hij in shock-toestand uit de loopgraaf sprong en toen gillende, maar gelukkig ongedeerd (!) weer in een andere loopgraaf sprong.

Na dit bombardement dachten wij, dat het onze vrienden wel duidelijk moest zijn geworden, dat het een geïnterneerden-kamp was, dat zo catastrofaal getroffen was.

Eilacie, deze veronderstelling en hoop werden op een afschrikwekkende wijze letterlijk in de grond geboord: op 21 oktober d.o.v. kwamen, op dezelfde wijze en tijd, twaalf Liberators over ons heen. U kunt zich wel indenken, hoe het ons te moede werd toen wij van betrekkelijk geringe hoogte de bommen héél duidelijk zagen vallen: telkens 3 links en 3 rechts onder het vliegtuig vandaan.

Ik bevond mij toen, met enkele anderen, in een andere loopgraaf vlak bij de put, de varkensstallen en een vruchtdragend sirkaja-boompje (voor ons waren het uiteraard verboden vruchten). De bommen vielen echter ook nu weer - hoe bestáat het ! ! - tussen de loopgraven en één precies in de put...... op amper twee meter van ons vandaan. Wéér hadden we wat gruis en steenslag op onze ruggen, wèl natuurlijk de doodsangst in de benen, maar verder ongedeerd!

Van het zevental, dat de raids niet overleefde, waren er, merkwaardig en erg triest, twee die dachten "safe" te zijn in een éénmans-loopgraaf van de Jap. en onder een vlondertje in de tuin. Zij kregen voltreffers.

(lees verder pagina 10)

FOTOGRAFIEËN VAN SOERABAJA 1920 - 1940

Er zijn plannen om een vervolg op het eerste deel "Fotografieën van Soerabaja" samen te stellen. Nu over de periode 1920 - 1940.
Wie kan mij helpen aan goede, scherpe foto's, ansichtkaarten van stadsgezichten, gebouwen, gebeurtenissen, etc. etc. uit de Krokodillenstad van genoemde periode?
Het toegezonden materiaal krijgt U na gebruik natuurlijk retour en er zal uiterst voorzichtig mee worden omgesprongen.
Wie helpt mee aan deze bundel Soerabaja herinneringen?

Correspondentie aan: G. H. Bartman
Willem Klooslaan 38
Eindhoven

ES DEGAN EN TAHOE GORENG

door M. Soetjahjo

Waar zouden in deze tijd van plastiek en andere synthetische gebruiksvoorwerpen zulke opvallend grote glazen stopflessen gefabriceerd worden?
Want, onzichtbaar op deze foto, meer naar links, staat nog een hele rij van precies dezelfde grote "TOPLES-TOPLES" of "RODONG-RODONG" (Jav.) met andere inhoud, nòg zaliger dan U hier ziet.
Uit ongeveer vijf stopflessen heeft de **warong**houdster (elke beweging gevolgd door de begerige ogen van de klant) een kunststuk gewrocht, een kunststuk van smakelijke kleurschakeringen. Het bedoelde eindproduct van vakkundigheid is het glas, dat U iets naar rechts op de voorgrond ziet staan, een geribd groot glas (de vakman noemt het "gelas dawet"). Kijkt U maar zelf:

De berg es pasrah, die zich in de vloeistof voortzet en beneden allerlei heerlijkheden, wittig in een donkere laag van vloeistof. We vermoeden, dat het donkere gedeelte òf helrose (rozenstroop) òf gifgroen is (setrop mandel). Beide kleuren zijn voor ervaren ijsdrinkers erg gewild, aantrekkelijk en veelbelovend. Onze klant heeft zich niet laten verleiden door de werkelijk attractieve etalage van fabriekmatige "SOFT-DRINKS" die zo opdringerig voor zijn neus marcheren. Neen, voor hem nog altijd ES DEGAN!
Al ziet het glas er uit om zuigende het geluid:...... Ssssp!...... te maken, toch wil ik het deze keer hierover niet hebben.

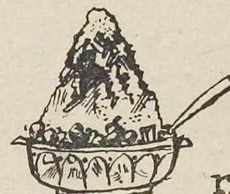
Meer naar voren nl. staat een bord met op het oog onaanzienlijk uitziende donkergekleurde hompen met hier en daar witte vlekjes er op. De brokken zijn bijkans zo groot als een vuist.
Lezers, dit is TAHU GORENG!
De witte vlekjes zijn kleine hoopjes zout, elk ongeveer de hoeveelheid, die je tussen duim en wijsvinger kunt nemen. De rode, groene en lichtgele lombok rawit die onzichtbaar tussen de tahu verspreid liggen, die denkt U er maar bij.
Onze klant, die zich even heeft laten wegduwen voor het nemen van deze foto, wacht met ongeduld en... veel water in de mond op het moment, dat hij eindelijk een brok tahu in zijn linkerhand en een lombok lètèk in zijn rechterhand kan nemen. Vervolgens gaat het: "links, rechts, links, rechts,,' enz. Want toch, eerst links een hap van de luchtige TAHU, dan rechts een stukje lombok enz., enz,... tot op! Rustig kauwende kijkt de klant dromerig naar zijn glas. Hij kan het niet nalaten, zo nu en dan zijn lombok (rechts) even te "titip" (in bewaring geven) aan zijn tahuhand (links), om even in het glas te roeren, of een lepeltje ès pasrah in de mond te steken, tevens ter blussing van de beginnende "binnenbrand."

lees verder volgende pag., 1e kol., bovenaan

DRINK EENS WAT ANDERS!

Terwijl wij hier lustig aan onze espasra machientjes draaien (ik schrijf 3 augustus, 30 graden!), er wel een paar zweetdruppels voor over hebbend, om straks extra te genieten, lepelen millioenen mensen in Azië ook hun eet-drankjes op.
IJs met klapper, blewak (meloen) kolang-kaling, agar-agar, stukjes nangka, tapé, eindeloze combinaties voor 'n eindeloze lekker-dorst. Hieraan denkend valt de fantasieloosheid van het glaasje prik, het ijsje-aan-een-stok of wafel (die komen oorspronkelijk uit Italië!) je wel op. Vooral in deze hitte. Zelfs geen ijs thee of ijs koffie te krijgen, ze zien je aankomen!
Maar met ons machientje doen we het zelf: ijs stroop, ijs sjanghai.
Al doen de restaurants en snackbars er niet aan mee, probeert U thuis eens deze combinaties:

- **half-om-half Cola en Seven-up met veel ijsblokjes. Veel lekkerder en minder zoet dan apart gedronken.**
- **Cola, Seven-up, Orange-Spa of Cassis, gieten op een stevige schep vanille-ijs. Dat wordt een "float" (Amerikaanse vinding). Een dorstlessende ice-cream long drink!**
- **datzelfde (goedkope en smakeloze) vanille ijs, vermengen met een blikje coconut juice (santen in blik) over laten vriezen in het vrieslichaam van uw ijskast. Smaakt precies naar kopior ijs. Als er nog stukjes klapper bijkomen is het helemaal goed natuurlijk.**

- **Voor ijs-koffie: een flinke theelepel Nescafe oplossen in water, veel ijsblokjes, koffiemelk en dan VANILLE STROOP inplaats van suiker gebruiken. Veel lekkerder!**
- **Maak nooit rose stroop met dikke melk, maar gewoon rose stroop en na ijswater een scheut (koffie) melk of coconut juice toevoegen. Stroop soesoe kristalliseert eerder, lost moeilijk op in ijswater en is minder zuinig dan de gewone stroop zonder melk.**
- **Vanille stroop met veel ijs en een scheutje santen.**
- **Cacao met vanillestroop vermengen (dik) met veel es pasra en een scheut coconut juice (santen).**

L.D.

(Vervolg: Es degan en tahoe goreng)

Bij oudere mensen na één brok, bij jongeren en mensen **met geld** pas na twee, zelfs na drie brokken (waar laten ze het), houden ze op en...... kunnen zo hun volle aandacht wijden aan "het Glas der Zaligheden"...... Het "ooggetuigeverslag" over deze laatste prettige bezigheid laat ik voorlopig achterwege, want in dit artikel is het niet zo belangrijk. Net zo goed bijzaak is ook de onvermijdelijke afrekening, waar de klant voor het verorberen van één homp TAHOE GORENG plus een groot glas kostelijke ES DEGAN ongeveer 30 (dertig) Hollandse centen neertelt, bediening inbegrepen, want de dienster is een nicht van de eigenaar zelf.
Na het betalen schuift de klant "rechts uit de flank" heel langzaam uit de oneindig lange smalle bank. Heeft hij zich tenslotte daarvan bevrijd, dan kan hij "ingerukt mars" naar de dieren gaan, die hij nog niet bewonderd heeft......
Deze warong staat nl. op het terrein van de SURABAYA-DIERENTUIN, oftewel KEBON BINATANG Surabaya.

Goed beschouwd.....

Praten of schrijven over goede momenten, waardevolle ervaringen uit een vroegere tijd noemt men nostalgie, heimwee. Fout.
Goed en informatief is: praten en schrijven over de toestand van nu. Onze welvaart, hoe flink, ondernemend, ijverig, eerlijk, trots, offervaardig, dienbaar de mensen NU zijn.
Gek, waarom doet men dat nu niet? Wat een heerlijke gedachte als straks onze kleinkinderen ook heimwee kunnen hebben, nostalgisch kunnen praten over deze tijd.

SAIDJA EN ADINDA BIJ 34° CELCIUS

Bij de uitgeverij De Vervelende Vlieg verschijnt dit najaar een nieuwe roman van de bekende schrijver Jan Mereloor, bekend om zijn boeiende neo-koloniale werken.
De titel van het boek is nog niet bekend, de prijs wel f 84,90 incl. BTW. Het boek zal in elke boekhandel en kiosk te krijgen zijn. Uiteraard, voor zo'n prijs. Wij als Indisch tijdschrift, genoten de eer een kort fragment uit dit levensechte verhaal dat zich natuurlijk in Indonesië afspeelt, te publiceren. Het volgt hieronder.

"Honger!" riep Ali vanuit de betjak (fietstaxi) die met knersende remmen op het voorerf stopte. "Honger! Wat eten we vandaag?"
Rosali, loshangend glanzend zwart haar, doorvlochten met trossen melati's (soort jasmijn) in haar azuurblauwe kabaja (soort blouse) en bruingebatikte sarong (soort rok) kwam hem halverwege de voorgalerij tegemoet.
"Soto ajam," (soort kippesoep) zei ze, "de verkoper zit op de hoek van de straat te wachten, speciaal voor jou. Hier heb je 50 Rupiah!"
"50 Rupiah!" riep Ali wanhopig uit. "Dacht je dat ik voor 50 Rupiah een portie soto kan krijgen? Met rijst?"
"Voor 50 niet, maar voor 100 wel," zei Rosali koel," wat heb je met die 100 Rupiah gedaan die je gisteren nog overhad van de gado-gado? (soort pinda-saus slaatje)"
Ali zuchtte, hij veegde zijn vochtige voorhoofd af, het was moordend heet deze middag. "Geef me dan nog maar een glas tjendol," (soort glibbertjesdrank) zei hij mat, "dat is toch het gewoonste dat je je hardwerkende man kunt aanbieden. Waar zijn de kinderen? Hebben die al gegeten?"
"Ze hadden geen honger, ze hebben zoveel gesnoept vandaag. Nasi rames, babi ketjap, saté lontong en roedjak (Indonesische eterijen, sterk gekruid). Ze hadden alleen zin in vruchten." "En waar zijn ze dan," drong Ali aan. Hij was idolaat op zijn twee kinderen Saidja en Adinda, levenslustige, sterke kinderen. Echte "brandals" (soort deugniet) die toch door Rosali goed in toom werden gehouden.
"Saidja zit in de pisangboom en doet zich te goed aan pisang tandoek (soort banaan van bijzondere afmeting. Er zijn exemplaren gemeten van 50 cm lengte!) en Adinda zit in de klapperboom. Zij had zin in iets hards en hartigs!"
"Is dat wel verstandig van Adinda?" zei Ali bezorgd, "onze vorige tandartsrekening is ook nog niet betaald! En sinds wanneer kan Saidja in een pisangboom klimmen? Dat is toch niet mogelijk?"
"Kletskoek," zei Rosali fel, "ik zie dat je nooit in die Nederlandse tijdschriften leest die wij geregeld krijgen opgezonden, want dan had je kunnen zien en lezen dat dat de gewoonste zaak van de wereld is!"
Ali berustte bij de pienterheid van zijn lieftallige gade. Hij stak een klobot (soort kruidnagel sigaret van maisbladeren gerold) op. "Ik moet iets ernstigs met je bespreken, Rosali......"
"Nu pas? We zijn al twaalf jaar getrouwd!" verbaasd keek Rosali hem aan. Zou hij......
"Het betreft de naam van de kinderen Rosali. Ik ben bang......"
"O mijn god," Rosali kreunde zachtjes, "wat is er met de naam van de kinderen, zeg het me vlug Ali!"
"Adinda, dat is een goede naam voor een meisje. Maar Saidja, Saidja is toch geen naam voor jongen, dat had toch Said moeten zijn? Hoe hebben we die vergissing kunnen maken, hoe kunnen we die vergissing ongedaan maken Rosali!"
Rosali slaakte een zucht van verlichting. "Goddank, is het niets anders? Waar maak je je druk om Ali? Het is toch al een eeuw lang Saidja en Adinda geweest. Klassieke namen voor een klassiek geworden paar. Trouwens ze zitten nu al in de film van Multatuli die ze nu aan het maken zijn! Ze worden nog beroemd ook op deze manier! Waar maak je je in hemelsnaam druk om Ali? "Ze kwam naar hem toe, streek hem liefkozend over zijn haar. "Waar je je wel over druk moet maken is je eten. Kijk, de soto ajam verkoper vertrekt, hij heeft te lang op je gewacht, hij denkt dat je geen trek hebt in soto!"
"Eigenlijk ook niet Rosali," peinsde Ali," ik kan er niets aan doen, Saidja en Adinda, twee meisjes volgens mij..." En toen tot de werkelijkheid terugkerend: "Kom ik ga kijken of je nog wat van die heerlijke sambel oelek (soort rode pepermoes) van gisteren in de kast hebt, daar lust ik wel een bordje vol van."
En met de armen om haar schouders trok hij haar mee naar binnen.

U ziet lezers, tot welke literaire inspiratie 34 graden Celcius in Holland leiden kan. Vergeef het me. Of niet.

L.D.

WILT U TONG TONG HELPEN BESTAAN?

- **Betaal uw abonnementsgeld op tijd. Denk er zelf om, elke herinnering kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**
- **Denk ook aan uw boeken- en tokorekening. Elke aanmaning kost 50 cent. De Posterijen zijn rijker dan Tong Tong!**

(Vervolg "in de wereldbrand")

Het huis van de Japanse wacht, was een puinhoop, maar zelf bleef men ongedeerd, zij hadden zelfs geen schrammetje. De varkens waren wel getroffen, maar saté hadden en hebben we (toch) nooit van deze wel-gedane krulstaarten gehad.

In ons kamp waren zo'n 26 kraters! Met het bombardement in Ambon (Tan Toei), waren deze twee raids het ergste, afgescheiden van al het andere en kleinere bombardementen, dat ons is overkomen. Wel wachtte ons nog héel véel ellende in ander opzicht!

Eigenlijk zonder dat de Japanners, die zelf ook zeker niet schrik- en schadevrij waren, het gòed- of àfkeurden verlieten wij - ca. 615 mannen sterk - de volgende ochtend, 22 oktober 1944, het kamp en Paré-Paré. Althans mij was het niet bekend waarhéen, maar 't was wel duidelijk, dat de Jap. het mèt ons eens was, dat we weg mòesten. Wij vonden "onderdak" in het zevende, later wel zéér beruchte BODJO-kamp. We kwamen daar terecht, bij een kali, in varkens- en paardenstallen onder de drek, vuiligheid, zwermen (stront-) vliegen en zonder waterleiding.

We wilden natuurlijk wel wat drinken (een enkele "richard", die nog een met Paré-Paré-leidingwater gevulde veldfles had, behoorde tot de zéer bevoorrechten), waaraan zonder meer wel kon worden voldaan door het toen nog ongekookte kaliwater, liefst middenstrooms te slikken. Dat is velen héél slecht bekomen!......

Eerste en dringendste noodzaak was het zo goed mogelijk leefbaar maken van ons "onderkomen". Daar hadden we echter al veel routine in gekregen, bovendien was het een "must" van de hoogste orde!

Voor de zieken moest ook direct gezorgd worden en vanzelfsprekend moest een keuken c.a. worden opgezet. De stallen vroegen heel nadrukkelijk aandacht: daar moesten we toch ook nog 's slapen. Toen het begon te regenen - tropenbuien maar...... - werd het nog wat ingewikkelder.

Dysenterie-epidemie in Bodjo

Het was toch wel een-en-al-ellende! Het aantal zieken nam dan ook zienderogen toe. Vooral een (bacillaire) dysenterie-explosie - gevolg van dat drinken van kali- en ander ongekookt water - betekende voor velen ten slotte een afscheid-voor-altijd. Hun graven bij de Bodjo-kali kunnen een kleine maar véelbetekenende ere-begraafplaats zijn van hen, die daar gestorven zijn met stellig hun laatste gedachten bij hun dierbaren, ver van hen vandaan......

De grote dysenterie-epidemie begon eind oktober 1944 en heeft geduurd tot begin februari 1945; 21 slachtoffers overleefden die niet; de laatste was Chamberlain (van Maclaine Watson, Makasser), overleden op 2 februari 1945.

Voor de dysenterie was er tenslotte nog maar weinig serum voorhanden en

DATA WAAROP DE TENTOONSTELLING "NEDERLANDERS IN JAPANSE KAMPEN" IN ANDERE PLAATSEN TE BEZICHTIGEN ZAL ZIJN.

• 13 sept. - 23 nov. - Museum voor het onderwijs, Den Haag; • 20 dec. 1975 - 15 febr. 1976 - Cultureel Centrum De Beyerd, Breda; • 28 febr. - 21 april 1976 - Museum Het Princessehof, Leeuwarden; • 8mei - 13 juni 1976 - Gemeentemuseum, Arnhem.

slechts dank zij de zeer bijzondere inspanning van dr. De Moor c.s. en zijn onvermoeibare verplegers konden van hen, die naar de "dodenbarak" waren overgebracht, nog levens gered worden.

Het enige "lichtpunt" was, dat de Jap. dáar NOOIT kwam, ook niet dùrfde komen, bang voor besmetting. Zo kon men in deze barak althans zonder Japanse interventie, alle menselijk-mogelijke hulp verlenen voor hen, die dooden doodziek daarheen waren overgebracht.

Eén hunner was ik; dr. De Moor had mij nog één injectie kunnen geven - waarna onmiddellijke overbrenging naar die barak- die in eerste instantie mijn redding zou betekenen. Na twee crises-dagen en nachten, waarin ik mij aanvankelijk toch nog wel bewust was van de grote zorg, die de verplegers Ruibing en een frater (wiens naam ik mij tot mijn groot leedwezen niet meer herinner; hij was in Makasser leerkracht aan een R.K.-school) aan mij hebben besteed werd ik beter; ik was immers lang niet de enige "hopeloze" patiënt, die constant aandacht vergde! [2])

Ik heb in die dagen stervenden meegemaakt vlak naast mij liggende in een vreselijke doodstrijd, van wie Mulder (ex Ternate, Halmaheira) met toch een ijzeren constitutie - zoals ik eerder al opmerkte één van de sterke-mannen-houtploeg in Paré-Paré - ontzettend geleden heeft. Zijn hart bléef kloppen, toen zijn lichaam al totaal ondermijnd was door de dodelijke dysenterie. Ik kan nauwelijks beschrijven wat ik in die "dodenbarak" van zó nabij heb meegemaakt......

Ik overleefde het, maar kreeg toen - broodmager - beri-beri. De gouden zegelring van mijn Moeder, alles wat ik nog bezat, heb ik toen via onze smokkelaars te gelde kunnen maken. Van de opbrengst kon katjang-idjo, ook weer gesmokkeld uiteraard, gekocht worden.

Met kunst- en vliegwerk en de hulp van ware vrienden, die men dan pas goed leert kennen, maakte Jan Hatumena daar een "soepbrei" van. Ik genas en kon de dodenbarak, na enige weken, levend verlaten. Met héél véel dank aan allen, die mij hebben verpleegd en bijgestaan!

Later zouden wij - velen mèt mij - enkele tjabé's rawit met graagte verorberen, na aantreffen en plundering van zo'n wilde tjabé-struik in de omgeving van Bodjo. Zou het vóor de oorlog denkbaar en medisch verantwoord worden geacht, dat een ernstige dysenterie- en beri-beri patient katjang-idjo en tjabé rawit, met praktisch geen andere voeding, zou hebben verorberd? Néen toch!

De verplicht gekweekte sawi (soort andijvie), tèrong (aubergines) en varkens voor de Jap. waren na de raids verleden tijd en hoewel het Jap. commando natuurlijk niet onverzorgd - het idée alléen al!! - bleef, werd het verblijf in Bodjo kennelijk ook voor de Nipponners (voor ons de men-sitters, omdat wij wel absoluut het tegendeel waren van Nutricia-baby's) wat onrustig en onplezierig. De kust-bombardementen in Z.-Celebes duurden voort en en de Bodjo-omgeving werd niet ontzien.

Verhuizing naar het kamp Bolong

En...... zoals dat al meer het geval was geweest, werd - toen onze enige, met zo'n zorg omgeven bajem-"aanplant" bijna geschikt was voor het "oogsten" en ten bate van de zieken - plotseling besloten, dat wij weer wèg moesten n dat was het begin van de achtste verhuizing, die de laatste zou zijn. Maar dat wisten wij toen nog niet...... De ellende werd vooralsnog gecontinueerd. Het vertrek van Bodjo naar, zoals later bleek, de Toradjalanden, verliep in fasen. De eerste groep vertrok 20 mei 1945, de laatste kwam op 2 juni d.o.v. boven aan.

Na een lange rit in vrachtauto's op de bekende wijze "georganiseerd" - maar wij waren al traffic-minded and shockfree - GEWORDEN! - werden wij ten slotte gelost in vochtige barakken in onherbergzame bossen. Op het punt waar de verharde weg eindigde, stond een pasangrahan, "Bolokan"; daar ging het bergopwaarts de bossen in naar onze bestemming "BOLONG", hetgeen in het Toradjaas "donker" of "duister" betekent; dat hebben wij ook zó ervaren!).

Er moest weer - een oud lied op een bekende wijs! - gezorgd worden voor de (ernstige) zieken en de keuken worden "ingericht". Onze planken britsen werden "geordend"; klamboes waren al lang taboe. Maar het optimisme bleef en ditmaal niet ten onrechte, want van Bolong zou "de victorie" beginnen, en dáar zou het WILHELMUS weer worden gezongen!

Dat verliep en kon zó:

In 't kamp ging het hoe langer hoe meer bergafwaarts, figuurlijk helaas, toen het letterlijk kon, en zo gingen we de vrijheid tegemoet. Het "eten" was helemaal zoutloos en in de bossen was geen "groente" meer om althans enige kleur aan de water-sajoer te geven; krokot, tussen de stenen, nog wel eens ergens te vinden, was nowhere. Wij kregen wat rode rijst (nieuwe oogst...)

(lees verder pag. 13, onderste helft)

DE VROUW, DIE GIJ MIJ GEGEVEN HEBT

Ook buiten de kawat toonden vrouwen haar moed.

door W. F. W. Schardijn

De schrijver van deze bijdrage vraagt de aandacht voor een groep, die naar zijn mening niet minder lof verdiend dan de vrouwen achter de kawat in de Japanse bezettingstijd. Zij die buiten bleven hadden het vaak even moeilijk en soms moeilijker dan de geinterneerde vrouwen, vindt hij. Wij vragen ons af, of het nodig en wenselijk is een vergelijking te gaan trekken tussen beide zwaar getroffen groepen uit de Indische samenleving. Heeft het zin na te gaan, wie de meeste ellende te dragen heeft gehad? Wij hebben daarom zijn stuk bekort, maar stellen gaarne plaatsruimte beschikbaar voor de episode waarin mevrouw Schardijn twee Japanners letterlijk "versloeg"..... A very, very,very brave girl!

In juni 1943 verhuisde ik naar de Grote Kalongan (te Surabaya) alwaar ik al spoedig werd ingedeeld bij de Tonarikumi d.i. de buurt- of wijkgemeenschap, waar men in ploegen 's nachts wachtdiensten moest doen, niet slechts uit veiligheidsoverwegingen van de bevolking, maar in de Stille Oceaan had de Japanse Vloot zware klappen moeten incasseren en het ene eiland na het andere moeten prijsgeven, zodat men al spoedig een verhoogde activiteit der Amerikanen mocht verwachten. Van ons werd daarom verwacht, dat wij uiterst op onze hoede zouden zijn voor de "mata-mata musuh" en andere subversieve elementen.

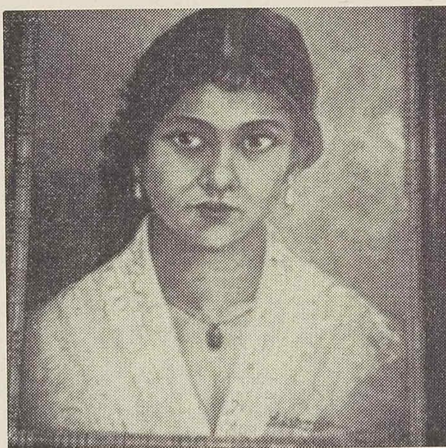
In een bijdrage in Tong-Tong van enige tijd geleden, kunt U het relaas lezen van mijn ex-buurman, de Heer Turpijn, die vooraan in de Grote Kalongan in dezelfde rij als ik woonde en wiens zoon in de bossen van Walikukun werd geliquideerd.

Andere verdachten, die op de bekrachtiging van hun doodvonnis op transport werden gesteld naar Djakarta om aldaar te worden geëxecuteerd, waren vlak bij het station van Djombang uit de op topsnelheid rijdende nachtexpres gesprongen, nadat zij hun bewakers hadden misleid, door te zeggen dat ze naar de W.C. moesten. Bentjo, San, Bentjo!" ......Neen, deze mensen gingen niet naar achter, maar naar BOVEN. Daarboven bij hun Meester, die ook verraden is!

Al dat gebeuren is aan gevangenen in de kampen voorbij gegaan, zonder dat zij er enige notie van hadden. Alles gebeurde in stilte, niemand weet het en niemand behoeft het ook te weten. Accoord, Waarvan acte! Slechts een stil en eerbiedig saluut voor deze HELDEN.

Ter illustratie hoe men te werk ging en onschuldige slachtoffers in het verderf stortte is het volgende:

De gebroeders Dinsbach uit de Kleine Kalongan, (deze mensen leven nù nog en U kunt het hun vragen) moesten voor hun moeder een waslijn spannen van ijzerdraad voor het wasgoed. Prompt werden zij de volgende dag ingerekend, dat ze ergens een geheime radio hadden, waarnaar zij konden luisteren naar de berichten van de tegenpartij. Begrijpt U nu hoe gevaarlijk het toen was? Nou dan......

Boven: een in februari 1928 geschilderd portret in olieverf van Henriëtte Husmann, geschilderd door haar verloofde, de Heer W. Schardijn, op 18-jarige leeftijd in de kleding bij gelegenheid van hun verlovingsfeest.
Onder: Een in 1948 genomen foto van Mevrouw Henriëtte Schardijn-Husmann.

Door het verraden van onschuldige mensen verkrijgt men een sneeuwbaleffect, want als deze door martelingen tot "bekentenissen" worden gedwongen, dan worden allicht meer onschuldigen bij de haren gegrepen, die dan weer hun z.g. bekentenissen spuien, want die beulen konden alles uit hun slachtoffers halen wat ze maar wensten. Dan slaat het noodlot toe, zonder aanzien des persoons, onbarmhartig en onverwacht.

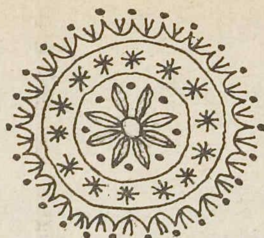
Wat ons betreft in die straat had ik als rechterbuurman een Chinees, die nauwe contacten had met de Japanse Marine en naast deze man woonde de heer Wardenaar, magazijnmeester bij de L.B.D. dus een ondergeschikte van mij. Mijn linker buurman was een Nip, een z.g.n. econoom een z.gn. "sakura-man" die een Indonesische huishoudster had, die zich graag uitdoste als een geisha. Tegenover deze Nipponner woonde mevrouw Zwijndrecht met haar kostjongen, de heer Dietrich. Mijn overbuur was de oude heer Andela, die 's morgens in zijn gemakkelijke rotanstoel zijn "kopi tubruk" placht te genieten en naast deze familie woonde de familie Burghardt van "Onderling Belang".

Het was dus geen ideale woongelegenheid zo op het eind van de straat een Japanse kazerne, waar de jongens uit de buurt bij de afvoergoot van de kazerne zaten te hurken om bandengkoppen, koolstronken, kangkungsliertent en taugé uit het spoelwater te vissen om er een eigen potje van te koken. Dit behoefde men in de kampen niet te doen en ook geen wijkwachtdiensten te doen, waarbij men dan terdege moest uitkijken om altijd getuigen bij de hand te hebben voor alle eventualiteiten en om eventuele valse beschuldigingen te kunnen ontzenuwen. Zo gebeurde het, dat ik op een avond, mijn wachtbeurt op straat moest kloppen. Met mijn vrouw had ik afgesproken, dat zij de huisdeur niet op slot zou doen, omdat zij op mij wilde wachten en zo lang wakker zou blijven. Vanwege de vele muskieten ging ze echter naar bed om achter de veilige klamboes haar rozenkrans te bidden. Het was een zwaar exemplaar van een rozenkrans met een groot massief koperen kruis, zoals de religieuzen ze dragen.

Mijn maat op wacht was een Ambonnees uit het Kalongan-park, die van geen stilstaan wilde weten, ook al vanwege de muskieten en dus liepen we ons toegewezen blok vele keren op en neer. In de tussentijd, toen wij ons hadden verwijderd van de Grote Kalongan zagen een paar Japanners kans om mijn huis binnen te dringen, in de veronderstelling waarschijnlijk, dat ze bij hun landgenoot, de "sakura-man" terecht waren. Die veronderstelling werd bij hen versterkt, omdat zij de huisdeur niet op slot vonden en in een minimum van tijd waren ze dan ook binnen. Eén van de Japanners liep regelrecht naar de achtergalerij, waar mijn vier dochters in één groot bed lagen te slapen. Mijn oudste dochter van 15 jaar zag de man naderbij komen, maar kon uit angst geen stom woord uitbrengen. Haar één jaar jongere zusje daarentegen begon luidkeels en met alle macht om haar moeder te

(lees verder pag. 20, 2e kolom)

Het Stierkalf

Dit verhaal is geschreven met rode letters,

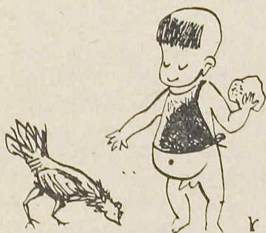
het rode hartebloed van een man.

Hoe zijn leven veranderde door de oorlog.

De man woonde met zijn gezin ergens in de bergen in de tropen. De naam doet er niet toe. Hij had er een boerderij. Hij bouwde zelf zijn huis. Hij bewerkte zijn grond, zaaide en oogstte. Hij was zijn veestapel begonnen met één koe, een inheemse koe.
Daarna importeerde hij stamboekvee uit Holland en kruiste dat met de inheemse koeien. Zo kreeg hij een mooi, sterk ras, waarvan de nakomelingen volop melk gaven.
Hij schiep er behagen in dat ze zo goed gedijden. Op één jonge stamboekstier was hij bijzonder gesteld. Hij had er twee geimporteerd, maar een er van was niet tegen het tropische klimaat bestand geweest en stierf al spoedig. Het overblijvende stierkalf werd nu met des te meer zorg omringd.

Het mocht vrij rondlopen op het erf. De kinderen verwenden het met bananen en andere lekkernijen. Het was zo mak als een lam. Iedere dag kwam het bij de achtergalerij zijn versnaperingen halen. Het liet zich strelen en aanhalen en was nooit nukkig of kwaadaardig, zoals sommige stieren wel plegen te zijn.

Het groeide op tot een bijzonder sterke, krachtige stier. Een lust om te zien. Het hart van de man zwol van trots als hij naar hem keek. Toen de oorlog uitbrak was hij bijna volwassen.
Hij schafte zich verder goede raskippen aan en breidde zijn pluimveestapel uit tot twee duizend kippen. De zo gevreesde kippenziekte eiste steeds veel slachtoffers. Maar de man was intelligent en werkzaam. Hij studeerde en experimenteerde en fokte een ras dat resistent was tegen de kippenziekte.
Ook deze speciale kippen werden extra goed verzorgd en bewaakt. Uit dit ras zou hij zijn hele pluimveestapel vernieuwen.

Uiteindelijk schafte hij zich, louter voor zijn plezier, nog wat varkens, kalkoenen, eenden en konijnen aan. Ze gedijden uitstekend. Maar zijn grote liefde ging uit naar het fokken van goed melkvee.
Zijn bedrijf stelde hem in staat er goed van te leven. Het geld, hoe noodzakelijk ook, was voor hem bijzaak. Met zijn hele hart hing hij aan zijn werk. Omdat hij jong en sterk was, werkte hij van de vroege ochtend tot de late avond. Hij hield van zijn bedrijf, zijn dieren en de prachtige natuur om hem heen.
Hij was tevreden en dankte God.
Er drongen geruchten van een snel naderende oorlogsdreiging tot zijn bergdorp door. Hij schonk er niet te veel aandacht aan.

Ook de bevolking leefde rustig en tevreden verder. Hij had werkvolk in dienst genomen. Zij dienden hem trouw en kregen er een goed loon en goede voeding voor in ruil.
Zijn vrouw dreef de huishouding rustig en bekwaam. Zijn twee zonen groeiden voorspoedig.

Zo bleef alles bij het oude, totdat de radio op een dag omriep dat er ergens in de archipel Japanners waren geland. Het leek hem allemaal wat vreemd en onwaarschijnlijk, die alarmerende berichten.

Hij werkte gestaag door, maar lag 's nachts wakker. Men had hem niet voor de dienstplicht opgeroepen, omdat hij voor zijn bedrijf onmisbaar was en juist te oud voor de actieve dienst. Als ze werkelijk eens tot hier zouden doordringen? Wat zou er van zijn gezin en zijn bedrijf worden? Hij wist geen antwoord.

Wat kon men anders doen dan gewoon doorwerken? Het vee moest toch verzorgd worden en het land bewerkt? Steeds naderbij kwam de dreiging.
Het scheen hem toe dat de dieren het naderende gevaar ook voelden. Ze waren onrustig. Ergens vèr weg was het geluid van ronkende vliegtuigmotoren, het gebulder van afweergeschut. De bevolking had het ook gehoord.

's Avonds groepten ze samen en mompelden onder elkaar over deze vreemde, beangstigende dingen. Nieuws gaat onder de inheemse bevolking op de adem van de wind van dorp tot dorp. Men weet niet hoe het gebeurt. Ze weten meer dan de blanken. Ze werden onrustig en bezorgd en raadpleegden de dorpsoudsten en de wijze mannen. Maar ook die konden geen raad verschaffen. Ze zagen wel boze voortekenen. Er zou een moeilijke tijd aanbreken, voorspelden ze.

Voor de blanken zowel als voor de donkere mensen. Het stond allemaal zo geschreven. Alleen Allah wist wat hun te wachten stond en Allah was groot. Het kwaad was immers niet te keren? Neen, het kwaad was niet te keren. Op een dag was het ook dáár in dat bergdorp. Dáár waar het altijd goed en vredig was geweest. Het kwam toch nog onverwacht.
Koreaanse stoottroepen stroomden het dorp binnen. Ze waren ruw en barbaars. De bevolking lieten ze meestal ongemoeid, maar ze plunderden en roofden alles wat van hun gading was. Zo kwamen ze uiteindelijk ook op de afgelegen boerderij van de man daar boven in de bergen. Hij woonde hoog en kon op de vlakte neerzien. Als een zwerm mieren kwamen ze langzaam en onverbiddelijk naderbij. Ze zouden nu wel gauw hier komen, dacht de man. Hij wist dat hij machteloos was. Niets kon hij doen. Helemaal niets. Hij balde zijn vuisten en wachtte. Zijn vrouw had hij gezegd rustig in de achtergalerij te blijven met de jongens. Hij had getracht het werkvolk gerust te stellen. Het leek het beste gewoon door te blijven werken zo lang dat mogelijk was tenminste. Zelf was hij ook naar de achtergalerij gegaan. Langzaam en schijnbaar rustig liep hij heen en weer. De bedienden mochten niets merken. Zijn zenuwen waren tot het uiterste gespannen. Kalm blijven. Niets laten blijken, hield hij zichzelf voor. "God, sta ons bij", bad hij. Hij was niet bang voor zichzelf. De dood was niet iets om bevreesd voor te zijn. Hij dacht aan het lot van zijn gezin, zijn dieren, zijn bedrijf. Daarvoor had hij immers geleefd?
Daar kwamen de eerste Koreanen het erf op. Hij bleef staan en keek toe.
Het was een troep vuile, ruwe ongeschoren kerels. Wilden bijna. Ze praatten druk onder elkaar en wezen op een kippenhok; het hok waar zijn fokdieren inzaten, die hij zorgvuldig had bewaakt en verzorgd. De kippen die resistent waren tegen de kippenziekte. Jaren had hij er aan gearbeid om dit te bereiken. Hij huiverde. Wat wilden ze?

(leer verder volgende pagina)

Ze waren er al naar toegelopen. De deur was op slot. Ze trapten de deur in en stortten zich op de luid kakelende en wegvluchtende dieren. Ze doodden ze en begonnen de veren er af te rukken. Daarna zetten ze hun tanden in het nog warme, lillende vlees en begonnen het gulzig tussen hun kaken te vermalen. De man stond nog steeds op dezelfde plaats. Niemand had aandacht aan hem geschonken. Roerloos stond hij daar. Hij had alles gezien. Een wilde woede laaide in hem op. Hij wilde de hele bende schoften wel uit elkaar ranselen. Ze moesten godbetert zijn kippen met rust laten. Het schemerde voor zijn ogen. Hij wilde schreeuwen. Maar alleen een droge snik wrong zich uit zijn keel.
Hij voelde zich beurtelings koud en warm worden. Hij spande al zijn spieren en ademde moeilijk. Met uiterste wilsinspanning slaagde hij er in zich te beheersen. Het had geen zin er op los te slaan. Hij moest aan zijn gezin denken en kalm blijven. Er kwamen nog meer Koreanen binnenlopen. Sommigen gingen ook achter de kippen aan. Anderen lachten dom en slenterden verder op zoek naar buit.
Daar kwam de jonge stier aanlopen. Langzaam en statig. Zijn huid glansde in de zon. Men zag de spieren golven onder het gladde vel.
Wat een prachtig dier was het. Een bundel samengebalde kracht. Hij bleef even staan, wat beduusd door de ongewone drukte, de herrie en de vreemde mannen. Hij richtte zijn kop op en snoof nerveus. Wat gebeurde daar opeens? De man op de galerij richtte zich hoog op om beter te kunnen zien. Een stelletje Koreanen had zich joelend en schreeuwend op de stier geworpen.
Er flitste een mes door de lucht.
De halsslagader van het dier was doorgesneden. Langzaam zakte het prachtige dier opzij.
Een brede straal bloed kleurde de aarde rood. Vol ontzetting en afgrijzen had de man toegekeken. Er kwam een ongelovige blik in zijn opengesperde ogen. Dit kòn niet waar zijn. Dit was alleen een boze droom. Hij probeerde krampachtig om het gebeurde tot zich te laten doordringen.
Dan overspoelde hem als een vloedgolf de realiteit: "Ze hebben mijn stier vermoord."
Het dreunde als een bronzen klok luid en duidelijk in zijn oren. Zijn gezicht vertrok tot een grimas. Zijn hart bonsde als bezeten. "Ze hebben mijn kippen en mijn stier afgemaakt. Mijn stier vermoord", herhaalde hij, alsof hij de waarheid goed tot zich wilde laten doordringen. "Ze hebben ook iets in mij vermoord, dat ik begraven zal diep in mijn hart, omdat het te groot is voor woorden." Hij vocht tegen een bijna onduldbare pijn in zijn borst. Dan begonnen zijn tranen te vloeien.
Eerst langzaam en moeilijk, dan vlugger...... tot het leek of hij niet meer op kon houden.
Hij huilde geluidloos.
De spanning was gebroken.
Het huilen had opgehouden. Hij had zichzelf weer in zijn macht. Hij was nu héél kalm.
Een paar Koreanen kwamen naar hem toe. Hij liet ze rustig naderbij komen. Niets kon hem meer deren. Nu niet meer.

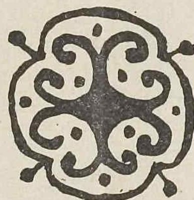
Jeannette Weyrich

(Vervolg: "in de wereldbrand")

en het is voor mij nog altijd een wonder dat de keuken ons nog iets eetbaars op onze blikken borden of (ex-boter) blikken toverde... Ik herinner mij nog goed, dat de Jap eens toestond, dat wij een dood koebeest uit het bos mochten halen; het werd geslacht en zuinig geconsumeerd tot-en-met de (eerst van de haren ontdane) huid......; waarvan nog héél lang weken, dobbelsteentjes werden gesneden, die dan als glimmende jujubes in de "sajoer" werden "mee-gekookt". Heeft u wel eens gekookt leer gegeten...? Toen de Jap. de huid kwam halen, vertelden onze keukenmeesters hem, dat ook die was verorberd. Toen stond de Jap. perplex......
Het begon echter te dagen, maar bijkans elke dag stierven er mannen, die hun laatste rustplaats vonden in het sombere Celebes-massief. Mogen zij daar rusten in vrede; ook zij hebben de oorlog niet gewild...... Van medische zijde vernam ik, dat dit kamp heel weinig overlevenden zou hebben gekend, als de ellende nog maar enkele maanden langer zou hebben geduurd.

Het einde van de oorlog !

Het lukte, als de Jap. cdt. even weg was, een heel snelle en handige jongeman om de Nippon-krant te bemachtigen. De, met ons geinterneerde Chinese consul (Makasser) ontcijferde dan vliegensvlug de "headlines" en zo wisten wij al vrij gauw na de succesvolle raids van de Amerikanen, de gewonnen zee-slagen en het oprukken van de G.I.'s en ten slotte zelfs "Hiroshima", dat de "unconditional surrender" van Nippon aan Mac Arthur al enige tijd een feit was, terwijl wij nog steeds in "Bolong" gevangen gehouden werden.

Op 21 augustus 1945 hield de Jap. cdt. Toda een extra-appèl om 2 u. 's middags. Hij hield toen een "speech", waarbij hij zéer geëmotioneerd geraakte. Veel van wat hij zei was weliswaar onbegrijpelijk, maar zóveel was wel duidelijk, dat wèl begrepen en verstaan werd, dat "de oorlog was afgelopen" en "Nippon had niet gewonnen" (zeer genuanceerd, want "verloren" werd niet gezegd......).
Toen klonk het WILHELMUS ! !
Medegedeeld werd voorts, dat wij "Bolong" zouden gaan verlaten. Op 26 augustus 1945 vertrok het eerste konvooi, 200 man sterk naar Paré-Paré, op 27 augustus d.o.v. nog een 170 m. en daarna successievelijk de rest.
Allen werden wij in de ons bekende Paré-Paré-barakken ondergebracht. Ik wil hier een eresaluut brengen aan hen, die - wanhopig, berustend, opstandig of pessimistisch-overtuigd-dat-er-nietsmeer-goed-zou-kunnen-gaan, verminkt, overleden, de psychische en physieke slachtoffers van deze verschrikkelijke oorlog - onze kampen niet hebben overleefd. Moge deze enkele regels een getuigenis zijn, dat EN opdàt wij niet vergeten......

Koninginnedag in Paré-Paré

In Paré-Paré wachtte ons misschien wel de grootste verrassing - aangenaamste, dàt wèl ! - van Nippon. Op 31 augustus 1945 werd toegestaan, dat de verjaardag van H.M. Koningin Wilhelmina werd herdacht: Koninginnedag in de hal van het Paré-Paré-kamp! Het bijkans levensgrote officiële portret van Hare Majesteit stond daar opgesteld, omringd door èchte bloemenkransen.
Verbazingwekkend Nippon; voor de grote psycholoog Shakespeare misschien verklaarbaar, maar voor mij by all means het "happy and of a very hot midsummer-night-and-day-dream" ! U zal de nuance wel vatten natuurlijk. En in de spleet in de muur - ik ga nog even door - was het gloren van de realiteit, ook een Nippon-stunt(!): hope and glory for Independence Day, de Kemerdèkaän. Er zou via Albion nog wel heel wat water door de Tji Liwoeng, de Brantas, de Barito/Martapoera en andere grote rivieren, afgescheiden van de kleinere kali's, moeten stromen......
Het vertrek, uiteindelijk, naar Makasser verliep eveneens groepsgewijs; de eersten gingen op 9 september 1945. In het laatste deel van deze "herinneringen" nog het een en ander, vooral ook mijn trouwe medewerkers ter ere!

J.K.H.B.

(wordt vervolgd)

[1]) Ik heb, helaas, te laat vernomen dat ongetwijfeld prachtige en waardevolle tekeningen (ook van Bonnet en Hofker?) deel uitmaakten van een expositie "Nederlandse schilders en tekenaars in de Oost" in het Rijksmuseum te Amsterdam van 19 oktober - 10 december 1972. Ik had anders zeker van mijn belangstelling doen blijken.

[2]) Van Ruibing vernam ik o.m. dat zijbeiden de enige verplegers waren, die gespaard zijn gebleven, dank zij het advies van dr. Julius, waaraan zij zich strikt gehouden hebben!

Indische Politie-Herinneringen (II)

van C. H. Groen

Hadden wij het bij de Indische Politie moeilijk bij het uitoefenen van onze taak? Neen, dat kan ik waarlijk niet beweren. Ondanks het feit, dat de Algemene Politie maar in totaal 33.000 man telde in een land met een bevolking van, toentertijd, zo'n 65 miljoen zielen.

De Inlandse bevolking gaf maar zelden moeilijkheden, behalve wanneer de adat in het spel was. In Makassar kwamen moordzaken vrijwel aan de lopende band voor, omdat de adat voorschreef, dat een echtgenoot, die door een ander in zijn vrouw beledigd was (overspel), die belediging alleen maar kon wreken door de dood van die ander. Maar toch waren die moordzaken voor de politie niet moeilijk, omdat de dader zich steevast zelf kwam melden.

Hij werd dan wel voor de rechter gesleept, maar die hield ook rekening met de adat en gaf maar een luttel aantal jaren gevangenisstraf. Kwam de dader daarna weer terug op Celebes, dan kon hij er bijna zeker van zijn, dat hij wel ergens zou worden verkozen tot desa-hoofd. Hij had immers gedaan, wat hij doen moest en had wat meer van de wereld gezien.

Ook de in Indië geboren Europeanen gaven maar zelden moeilijkheden, hoewel één van hen, mij, in een nogal geruchtmakende moordzaak, 14 dagen lang van 's morgens 5 tot 's nachts 24 à 1 uur heeft bezig gehouden (misschien geeft de redactie mij, in de toekomst nog de gelegenheid dit "sensatieverhaal" geheel uit de doeken te doen).

Met Brits-Indiërs heb ik vrijwel nooit enige bemoeienis gehad. Die gingen stilletjes hun weg, zonder zich aan overtredingen schuldig te maken.

Arabieren gaven nog wel eens moeilijkheden door hun woekerpraktijken, waartegen overigens nou niet zo heel veel te doen was.

De Chinezen: rustig volkje, dat echter op politiek gebied (communisme), danig in de gaten gehouden moest worden en dat, wanneer een nieuwe wettelijke bepaling verscheen, zich daar direct overbogen, om na te gaan, hoe ze die nieuwe bepalingen konden ontduiken. Overigens, wat dit laatste betreft, een eigenschap, die in Nederland ook druk beoefend wordt. Men noemt ons niet voor niets de Chinezen van Europa.

Vaak hadden wij echte moeilijkheden met de, kersvers uit Nederland aangekomen Hollanders, van wie er heel wat meenden, dat zij het in Indië voor het zeggen hadden en min of meer onder en boven de wet stonden, een opvatting, die toenam, bij het groeien van de belangrijkheid van de functie, die ze bekleedden. Een mentaliteit, die wij, van de politie, probeerden tegen te gaan.

Ik wil U één voorbeeld noemen. Volgens mij niet van humor ontbloot.

Als chef van de Verkeerspolitie in Batavia had ik onder mij een jonge Inspecteur, die het aankijken meer dan waard was, hetgeen de vaak op hem gerichte vrouwenblikken duidelijk bewees. Slank, een mannenfiguur, keurig, steeds in een onberispelijk wit uniform, enfin, uitermate aantrekkelijk. Ook niet van verstand ontbloot, want hij heeft, buiten bezwaar van den lande, nog in mijn tijd een jaar verlof genomen, heeft zich op een bank in de C.A.S. (de H.B.S. in Batavia) gezet, en het einddiploma gehaald, waarna hij Commissaris kon worden en dat ook prompt werd.

Manschappen van de veldpolitie te Batavia, omstreeks 1927, voor de ingang van de kazerne.

Omdat ik, in Nederland, wel iets te weten was gekomen over de waarde van reclame en propaganda, en ik de Verkeerspolitie naar buiten goed voor de dag wilde laten komen, heb ik hem belast met de dagelijkse controle over het verkeer in Batavia.

Hij was, met zijn verstand, toch wel zo, dat hij, bij geconstateerde verkeersovertredingen, meer waarschuwingen weggaf dan processen-verbaal.

Op een dag, rondrijdend door Batavia, zag hij, dat de Inlandse chauffeur van een "slee" van een wagen, een nogal ernstige verkeersovertreding beging. Hij liet de man stoppen en vroeg (routine-kwestie) naar zijn rijbewijs.

De chauffeur maakte al aanstalten aan het verlangen te voldoen, toen de achterin de "slee" zittende Europeaan, zich met het geval ging bemoeien en, op nogal hoge toon, aan de Inspecteur vroeg, waarom hij de auto had laten stoppen en waarom de chauffeur zijn rijbewijs moest tonen. Dat was allemaal maar oponthoud voor niets.

Waarop de Inspecteur, heel beleefd antwoordde: "Meneer, bemoeit U zich er niet mee. Het is zuiver een kwestie tussen de chauffeur en mij. Hij heeft een verkeersovertreding begaan en nu moet ik nog gaan bepalen of ik hem daarvoor een proces-verbaal zal geven of met een waarschuwing volsta."

De Hollander achter in de slee, wond zich hier vreselijk over op en ging door met zijn fulmineren tegen de Inspecteur, die hem zonder meer negeerde en bij de chauffeur bleef aandringen op het tonen van diens rijbewijs.

Arme kerel, die chauffeur, die niet wist wat hij moest doen: zijn baas volgen of aan het verzoek van de Inspecteur voldoen. Hij koos tenslotte het laatste, waarop zijn baas hem verbood het rijbewijs te tonen.

Hierop zei de Inspecteur, nog altijd beleefd: "Meneer, wanneer U zo begint, dan maakt U zich schuldig aan het strafbare feit, belemmering van de politie in het uitoefenen van haar functie."

Waarop de Hollander uit de auto stapte, zich vóór de Inspecteur opstelde en vroeg: "Weet je eigenlijk wel, tegen wie je spreekt?"

En de Inspecteur, nog steeds doodbedaard: "Meneer, dat interesseert mij niets. Al was U de koning van Siam, ik heb alleen maar met Uw chauffeur te maken."

Waarop de opponent, zich min of meer op de borst slaande, uitriep: "Ik ben Directeur van de KPM'".

Waarop de Inspecteur de man een vriendschappelijk klopje op de schou-

der gaf en zei: "Dat lijkt me een goede baan, die moet U zien te houden".

Om kort te gaan: de Inspecteur kreeg toch het rijbewijs ter inzage en volstond met een waarschuwing. Naar mijn idee jammer, want anders had hij tegenover de Landrechter het hele geval nog eens uit de doeken kunnen doen en was, vermoedelijk, de plaatselijke Pers daar wel opgesprongen.

Nu beklaagde de Directeur van de KPM zich bij de Hoofdcommissaris, die de Inspecteur, geheel ten onrechte een berisping gaf. Hij had die Directeur (er waren er toen drie van de KPM, dus U weet niet om wie het ging) op het foutieve van zijn optreden moeten wijzen. Maar ja, hij was dan ook geen politieambtenaar in de juiste betekenis van het woord, doch een afgedankt Artillerie-officier, die men de keuze gelaten had tussen: gevangenis-directeur of Commissaris van Politie. Hij heeft voor de politie gekozen. Jammer voor de politie, maar waarschijnlijk gelukkig voor de gevangenen.

Ik heb die Inspecteur aan het eind van het jaar een prima conduite gegeven (de Hoofd-Commissaris was inmiddels overgeplaatst).

(wordt vervolgd)

Tante

Zij was in de 70. Zij kwam altijd in de middaguren. Lopen. In een grijze jurk met een grote tas en met pajong, voor de zon. De eerste keer dat ze kwam was Pa erg blij verrast. Zij was Tante Mien D. En ze herinnerde hem aan zijn jeugd. Haar man, Hollander, en lang overleden, was "bij de cavalerie" en Pa was altijd bij ze te vinden, in Krembangan. Daar woonde ze nog. "Je zorgde altijd voor 't paard van Oom Zaliger ja Njoo," zei Tante. Een wereld van herinneringen lag opgesloten in die ene zin.

Natuurlijk moest tante mee aan tafel om één uur en daar zij de "oudste" was, was 't aan haar om voor 't eten te danken. En dat was een openbaring ...... Tante bad, en bad, en bad. En eindelijk na láááááng konden we aan de maaltijd beginnen. Toen haar bezoeken regelmaat werden, namen wij jongelui, m'n broers en ik, onze "maatregelen" tegen al de dank die Tante ten Hemel zond en de afgesmeekte zegeningen en allerhande verzoeken.

Onder pa's eerst afkeurende, maar later meer tolerante blikken, grepen we naar de gorèngans, zodat we minder hongerig aan ons maal konden beginnen. Tante zag hier niets van, want ze hield haar ogen deemoedig gesloten en ze hoorde 't "kèrès, kèrès, kriak, krioek" van ons gekauw ook niet vanwege de concentratie op haar gebed.

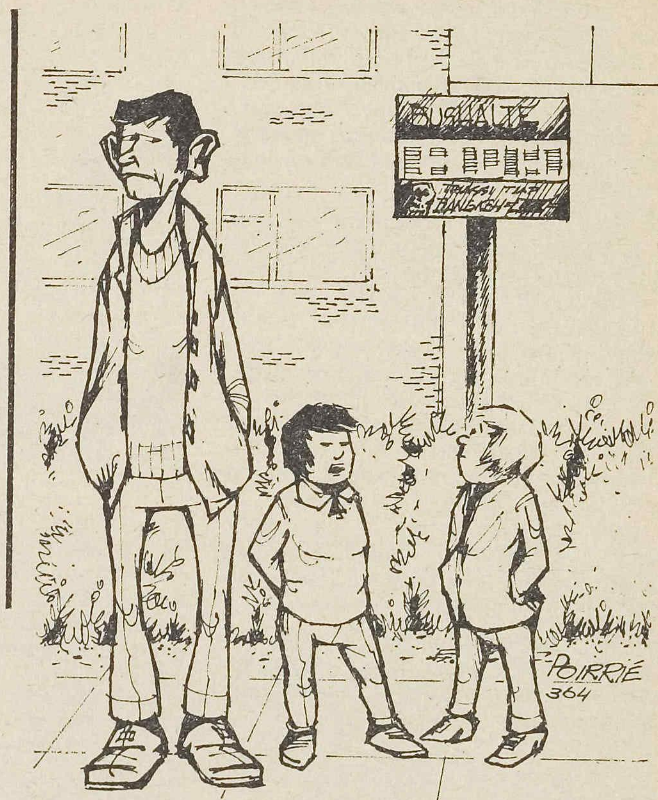
Op 'n goede dag hadden we twee katjes. Ons geschonken door Djéglok, onze kreupele kat (kater, zei Pa stug, tot dat de katjes arriveerden!) Had Tante zin in een katje? Tante had zin in allebei de katjes, want ze had last van muizen en ook ze zouden gezelschap voor haar zijn. Toen Tante naar huis ging stonden we allemaal op de stoep. Daar ging ze dan. Een grijs, oud dametje, met pajong, met grote tas en met twee katjes in een...... sarong bantal. Een erg schommelende sarong bantal. Kat in de zak, noemt men zoiets. Ma maakte zich ongerust. Ze zat zich maar af te vragen of 't oudje, dat helemaal geen hulp wilde hebben, goed thuisgekomen was en hoe de katjes 't maakten. "O", zei m'n broer, "die zullen wel zeeziek zijn geweest." "Dat zit wel goed", zei Pa. "Ze zal wel geen last meer hebben van muizen", zei ik. Tante kwam weerom. Na alle zoentjes uitgedeeld te hebben kwam het gesprek op de katjes. "Ach Non", zei Tante, "de katten zijn uitgerukt...... afgemarcheerd, zodra ik de sarong bantal open maakte sprongen ze eruit en ik heb ze niet meer gezien. Tobat, tobat ! !"

We zitten ons nog af te vragen hoe tante die middag thuis was gekomen met de katjes. Lopen...... helemaal van Ketabang naar Krembangan om drie uur 's middags !

J.L.

VADERSCHAP

Boven: "Ik heb jou toch gezegd, njo, Opa was vroeger Djago Pentjak-Tjikalong!"

Rechts: "Mijn vader was vroeger in Indië radja-kampret, vraag maar zelf!"

WAT IS DE WERKELIJKE SPELLING VAN DE NAAM?

Op bladzijde 48 van het nieuwe door TONG TONG uitgegeven prachtige en onvolprezen boek "Piekerans bij een voorplaat" vroeg Tjalie zich af wat of wel de werkelijke spelling moet zijn van het eiland Nusa KAmbangan (drijvend eiland) of Nusa KEmbangan (bloemeneiland). Aangezien deze vraag ook altijd mijn nieuwsgierigheid heeft gewekt ging ik het in de oude literatuur napluizen. Daar vond ik een legende over de herkomst van het eiland. De heilige, die in één der vele grotten begraven ligt en aan wie nog offers worden gebracht, was het, die het eiland daarheen heeft gebracht waardoor de Segara Anakan = de Kinderzee is ontstaan.
Bij verder zoeken vond ik in een ander boek een gedicht met als titel WIDJAJA KUSUMA, de wonderbare bloem, die alleen op dit eiland wordt gevonden en waarbij het eiland als een godentuin wordt beschreven. Het luidt als volgt:

Dibalik gunung djauh disana,
Terletak taman déwata raja,
Tempat tumbuh Kusuma Widjaja,
Bunga jang indah penawar fana.

Hanja sedikit jang tahu djalan,
Dari negeri sampai kesana
Lebih sedikit lagi orangnja,
Jang dapat mentjapai gerbang taman.

Turun suara Seruling Krésna,
Berbunji merdu didalam hutan,
Memanggil engkau dengan sah Trésna.

Engkau dipanggil senantiasa,
Mengikut sidang orang pengutan,
Engkau menurut orang biasa.

GINds achter de verre bergen,
Zijn de lusttuinen der machtige goden.
Daar bloeit de Widjaja Kusuma,
De schone bloem met levenbrengende kracht.

Aan weinigen is het bekend de weg
Die leidt van de stad daarhenen
En nog veel minder is men geslaagd,
Om de tuinpoort te vinden.

Want de lokroep van Krésna's fluit,
Klinkt lokkend roepend door het woud
Manend tot gehele overgave aan de Heer

Roepend en vleiend telkens weer,
Om het spoor van de woudloper te volgen.
Naar het gebruik van de gewone mensen.

De door Tjalie genoemde grot "Mesigit Sela" is het heilige graf van de stuurman van het eiland en de heilige bloem wordt bij de troonsbestijging van de vorst door een daartoe aangewezen gezantschap geplukt en aan de vorst aangeboden, die haar op de dag van de troonsbestijging bij zich draagt; de wetenschappelijke naam van deze bij de bevolking onder de naam van "Kool Banda" bekend staande boom luidt: Pisonia Sylvestris.
Een andere, grotere soort heb ik slechts éénmaal op Java gezien en wel te Semarang, geplant in de tuin van het Franciscanessenklooster op Gedangan, links van de ingang als men de poort binnenkomt en waaronder een Lourdesgrot is gebouwd. De boom heeft witgele bladeren en wordt wel als groente gegeten in de sajur of als lalap en als rudjak. Men vertelt uit kraton-kringen, dat als alle plechtigheden van de troonsbestijging van de vorst voorbij zijn, hij de bloem aan de ratu (gemalin) aanbiedt, die haar dan als rudjak laat toebereiden en vervolgens consumeert.
In dit verband wil ik hier een onbescheiden vraag stellen aan alle gewezen pupillen en leerlingen van de Gedangan-zusters of ook zij niet hebben gesmuld van de bladeren van die "kool Banda" bij de poort, waarlangs zij dagelijks minstens tweemaal moesten lopen, terwijl wij jongens bij het hek van de tegenoverliggende kerk hen adoreerden.
Masih inget ja, non, of wilt U zich dat niet meer herinneren? Djangan begitu dong! Vraag excuus,

W. F. W. Schardijn

EEN VLIEGENDE KRAAI VANGT ALTIJD WAT

Waar we vier, vijf jaar geleden bij hoog-tij rondvoeren op ondergelopen schorren langs de Wester-Schelde, is van water nu niets meer te bekennen. Alles is drooggelegd en omgetoverd tot bouwland. Uitgestrekte gebieden worden door Domeinen verpacht; o.a. aan Hak's Conserven.
En wie behoefte heeft aan rust en eenzaamheid, moet daar maar eens een kijkje nemen. Je kunt er uren rondrijden kris en kras overal doorheen. De wegen zijn verhard, je ontmoet geen verkeer van betekenis. En een wijdheid om je heen, een weldadige ruimte, dat je je Holland niet langer kunt indenken als vol gepropt, overbevolkt.
Terwijl er nauwelijks meer landarbeiders aan te pas kwamen, alles gaat nu immers machinaal, staat overal 't gewas te gedijen en te rijpen. Ook nu is nog niemand nodig, daarom is 't overal zo stil. Ze zijn alleen met elkaar, de planten. Met de wind, met duizenden vlindertjes, kwartels, fazanten en andere vogels. Wuivende sawah's, aardappelvelden, vlas, uien, noem maar op. Ze vormen met elkaar een adembenemend mozaïek, een enorm lappenveld in alle tinten groen, bruin, goud, 't zachte lila van maanzaadbloemen, bespat met 't rood en wit van klaproosjes en kamillen.
Mijn plantersvrouwenhart klopt blij......
Ineens komen we bedrijvigheid tegen, motor-geronk verstoort de serene stilte rondom. Op 't erwtenveld wordt de oogst binnen gehaald. En ter plekke verder afgewerkt. Grote wagens komen aanrijden en gaan weg, boordevol gedopte erwten. Fijn, zeer fijn, extra fijn.
Een lawaai'erig monster kruipt heen en weer over de velden, hij zet zijn scherpe tanden in 't malse groen en werkt gulzig grote bossen weg. Waar hij geweest is laat hij een kale, platgereden troosteloosheid achter. Er lopen ruige strepen door, de rijen planten die hij gemist heeft op zijn weg.
Er voor terug komen? Voor dat beetje? Laat maar staan. Wie er de moeite voor wil nemen mag 't weg halen. Die "beetjes" bij elkaar vormen samen honderden kilo's zoete jonge erwtjes, maar niemand komt er voor.
Practisch niemand. Een paar ouwe mannen trekken peulen van de planten, ze vullen er een zakje mee dat ze achter op de fiets binden.
Verleden jaar hebben op de zelfde uitgestrektheid blijkbaar aardappelen gestaan. Die bij de oogst zijn achtergebleven, hebben nieuwe knollen gevormd, mooie gave. Behalve erwten kan je dus ook aardappelen rooien zoveel je maar wil. Mijn overbuurman b.v. kwam thuis met drie honderd kilo. Buurman rechts, meent: "Laat maar rotten, ik ben toch geen boer." Maar wel zonder werk.
De winkels zijn zo dichtbij. In deze hitte je bukken om erwten te plukken en aardappelen uit te graven? Kom nou! Je hoeft toch helemaal niet te werken in Luilekkerland? "Maakt-lekker-lui-land".
Rare binatangs zijn mensen toch. In de drukke winkels graaien ze elkaar de artikelen soms uit de handen en op zo'n opruiming in de polder waar ze de kostelijkheden kunnen krijgen voor niks en niemandal, verschijnt geen sterveling.
Ik heb zoveel aardappelen in de kelder dat we ze nooit op krijgen zonder andere eters. Mijn diepvries is voor een groot deel gevuld met fijne erwtjes en zoete, jonge peulen.
En ik moet nog beginnen aan de eigen groenten......

Plantersvrouw.

*

Wat eten we vandaag?

Frikadelletjes van sojameel.

Volgens 't recept van mevr. Anthonijsz uit Amsterdam.
(Als je geen tahoe in huis hebt en toch trek in ketoprak.)
Voor drie personen, alles kira-kira.
3 eetlepels sojameel
± ½ ons garnalen
1 ei
knoflookpoeder, zout, peper naar smaak
± 2 eetlepels fijngesneden selderie
± 2 eetlepels fijngesneden prei
Aanmaken met water of santen, frikadelletjes vormen en bakken in olie. Opdienen met ketjap, fijngesneden rawit of met sambal petis.

DAT VRESELIJKE FRÉON

U heeft natuurlijk al genoeg gehoord over de ellende van de spuitbussen. Alweer een artikel dat niet deugt, en waar we zo aan verslaafd geraakt zijn dat we het liefst zouden zeggen: "'Nou ja......"
Nou ja gaat niet op voor dat vreselijke gas dat in een spuitbus zit: freon. Onafbreekbaar, u spuit het de lucht in met elke spuitbus die u gebruikt: luchtverfrisser, hairspray, deodorant, parfum, insecticide, noem maar op. Honderden spuitbussen, allemaal freon. Het blijft hangen in de lucht en tast de, voor de mens zo essentiele ozon-laag aan. De Ozon die bescherming moet bieden tegen de gevaarlijke ultra-violet stralen die de zon dag in, dag uit op de aarde loslaat.
Met elke "pssst" helpt U de atmosfeer verpesten. Ja, met dat ene spuitbusje. Iedereen een busje maakt millioenen maal "psst." Ze hebben het uitgerekend, ik ga het hier niet navertellen, u zult het wel eens gelezen hebben. Het is WAAR, zoals veel waar is, van de dingen die we eigenlijk moesten laten en toch maar blijven doen.
Nu heb ik U wel eens verteld dat ik me al enkele malen bekocht voelde met een parfum-spray. De spuit was stuk, de parfum kwam er niet uit, het rook ontzettend en...... de inhoud bleek, als de druk ontbrak: tot een derde gedaald. U koopt dus veiliger, goedkoper een NIET-spuit fles eau de cologne, parfum of wat maar ook. Gebruik zo'n vaporisator. Neen, niet zo'n flacon met zo'n spuitbolletje eraan, want dat wordt een geknoei met de vloeistof overgieten. Je hebt er een trechtertje voor nodig en tegen de tijd dat de flacon gevuld is, is de helft van uw parfum op. Er zijn losse spuitjes te koop. Gewoon een buisje met een drukbolletje. Past in elke flessenhals. Dus dopje eraf, buisje erin, spuiten. Geeft een fijne verstuiving, U morst geen druppel, en voor alle flesjes op uw toilettafel te gebruiken. Kost maar *f* 2,75. Direct kopen, u heeft er geen spijt van.
Nog een anti-freon daad. Inplaats van die spuitbus tegen vliegen. Een sinaasappel volprikken met een stuk of 25 kruidnageltjes. Vloeipapier eromheen en opbergen tot het geheel is inge droogd. Daarna ophangen aan een touwtje bij het raam, onder de lamp. Ruikt voor onze neus zalig fris, voor vliegen iets afschuwelijks, want ze blijven weg. Maak er een paar, nu, u heeft er geen spijt van. L.D.

NEDERLANDS-INDIË EN DE BOERENOORLOG

Een onderzoek naar Douwes Dekkeriana in het krantendepot van de Koninklijke Bibliotheek (II.)

door Mr. J. L. G. Tichelaar

De vorige maal (TT van 1 mei) vertelde ik U dat ik op zoek ben geweest naar de brieven van Guido Maximiliaan Gustaaf Douwes Dekker, een speurtocht ondernomen op verzoek van Dr. C. de Jong, die met het oog op de krijgsgeschiedenis van Zuid-Afrika bezig is gegevens te verzamelen over vrijwilligers en militaire attaché's in de Anglo-Boerenoorlog.
Na enige voorbereiding met gewaardeerde hulp van een der personeelsleden van het krantendepot trof ik in het Nieuws van den Dag van Ned.-Indië een reeks brieven aan onder de titel "NAAR TRANSVAAL". [1])

Deze hadden de vorm van wekelijkse afleveringen uit een dagboek en waren gedateerd van 15 februari tot 14 mei 1900 met nog een afzonderlijke brief van 7 juli. Ze zijn met een tussenruimte eerst van vier later van twee maanden verschenen in het Nieuws v.d. Dag. Er was geen ondertekening maar toen ik ergens las "Een Douwes Dekker geeft het nog zo gauw niet op" was er een sterk vermoeden dat we op een goed spoor zaten. Naderhand bleek echter dat deze brieven niet geschreven zijn door Guido, doch door diens broer Ernest Douwes Dekker, de latere Setiabuddhi, wiens eerstelingen in een lange publiciteitscarrière we hier voor ons blijken te hebben. In zijn autobiografie "70 jaar konsekwent" geeft Setiabuddhi in bijna 20 pagina's een opsomming van wat hij al zo heeft geschreven. Hij begint deze lijst met een paar artikelen in het Bataviaasch Nieuwsblad van 1904. Met geen woord rept hij over deze brieven die van 1900 dateren noch van latere bijdragen in 1902 en 1903 over zijn deelname aan de strijd te velde en de krijgsgevangenschap op Ceylon. Deze omissie, op het eerste gezicht een voor D.D. ongewone bescheidenheid, zal minder verbazing wekken wanneer men kennis heeft genomen van de inhoud dezer brieven die kennelijk niet deugden in het kader van Setiabuddhi's latere anti-koloniale aspiraties. Ik kom daar een volgende keer op terug.

Tegenspoed op de reis naar Zuid-Afrika

De brieven onder de titel "Naar Transvaal" geven van dag tot dag een nauwkeurig relaas van hetgeen de schrijver onderweg opvalt en hetgeen hij meemaakt. De eerst aangetroffen brief van 15 februari 1900 is geschreven aan boord van de "Calédonien" van de Messageries Maritimes. De reis verliep niet zonder tegenspoed want toen men de haven van Bombay aandeed bleek in die stad de pest te heersen. D.D. en zijn reisgenoot, een zekere Kolff [2]) die van plan waren geweest in Aden op een Duitse boot naar Zuid-Afrika over te stappen, dreigden bij aankomst in Aden langdurig in quarantaine te geraken. Zij oordeelden het toen beter om naar Bombay terug te keren om vandaar te trachten passage op een boot naar Zanzibar te krijgen. Hun gedwongen verblijf in Bombay leverde mij de sleutel voor de identificatie van de schrijver der brieven. Setiabuddhi geeft namelijk in zijn autobiografie een opsomming van alle ambachten die hij in zijn roemruchte leven heeft vervuld, waaronder "particulier bediende in Bombay". Dat zat zo: Kolff en hij hadden bij al hun tegenspoed het geluk op hun terugreis van Aden naar Bombay kennis te maken met een vriendelijke Vlaming, de heer Lauwers, die zich de financieel precaire positie van de jongelui aantrok en hen in Bombay liet doorgaan voor zijn bedienden, waardoor hij hen in het hotel waar hij zijn intrek nam een onderkomen verschafte voor de tijd dat ze op passage naar Afrika zaten te wachten. Een volgende maal meer over deze reis.

De voortgezette speurtocht in het Nieuws v.d. Dag leverde nog een tweede grote reeks bijdragen op, getiteld: "IN ZEVEN MAANDEN VIER MAAL DOOR HET KANAAL VAN SUEZ OF MIJN WEDERWAARDIGHEDEN OP REIS NAAR EN IN TRANSVAAL". Ook hier geen ondertekening die houvast gaf over auteurschap. Wel was er in de tekst herhaaldelijk sprake van "mijn broer" en ook werd nog een derde reisgenoot, een zekere Snoeke genoemd. Pas in een van de laatste verslagen kwam een zin voor die tot ontmaskering der personen leidde, waar in de levendige beschrijving van een gevechtshandeling de auteur neerschreef: "Julles!" (sic) riep ik mijn broer toe, die alleen oogen had voor den vijand, ...kijk's naar links......". Dit moesten wel de gezochte brieven of reisverslagen zijn van Guido Douwes Dekker. Ze zijn verschenen in de tijd van 10 december 1900 tot 30 maart 1901. De reeks schijnt met no. XVII afgebroken te zijn, hoewel een vervolg werd aangekondigd, misschien nooit verschenen of wegens incompleetheid der collectie op de Koninklijke Bibliotheek. We zijn daardoor over het vertrek van Guido uit Zuid-Afrika en over zijn terugreis helaas niet meer te weten gekomen.

Jules en Guido Douwes Dekker vertrekken naar het oorlogstoneel

Jules en Guido hadden op de heenreis evenals Ernest met tegenspoed te kampen wegens de alom heersende pest. Hen overviel dat in Egypte zodat ze niet in Suez of Port Said konden overstappen zonder eerst een tijdje in quarantaine door te brengen. Hierdoor werden ze min of meer gedwongen tot Genua aan boord te blijven. In Italië maakten ze van de nood een deugd door Rome en Napels te bezoeken en gingen vervolgens als dekpassagiers scheeps naar Lourenço Marques. Een paar maanden later is Guido, toen zonder Jules, wederom via Italië teruggereisd, waarschijnlijk in gezelschap van naar Europa terugkerende vrijwilligers. Dit verklaart "vier maal door het Kanaal van Suez" in de titel van Guido's relaas.

De "zeven maanden" in de titel zullen wel staan voor de duur van de reis uit en thuis en zo zal Guido krap aan in december 1900 weer op Java terug kunnen zijn, waar dan op 10 december zijn reisverslag in het Nieuws v.d. Dag begint te verschijnen. Misschien heeft hij vanuit Italië bijdragen aan de krant vooruitgestuurd en met een voorschot de terugreis bekostigd. Dit is echter niet meer dan een veronderstelling.

Naast de twee omvangrijke series brieven en reisverslagen van Ernest en Guido Douwes Dekker werden verder in het Nieuws v.d. Dag aangetroffen twee brieven van Ernest, geschreven in krijgsgevangenschap vanuit Diyatalawa en Maharagama op Ceylon. Uit het gevonden materiaal is niet vast komen te staan wanneer hij precies is gevangen genomen. De laatst aangetroffen brief van het gevechtsterrein is uit Bronkhorstspruit en gedateerd 7 juli 1900, terwijl de eerste brief uit Ceylon van november is. In aanmerking nemend de afvoering via een gevangenis in Pretoria en een tentenkamp bij Simonstad in de Kaapprovincie gevolgd door een zeereis lijkt het aannemelijk dat dit in augustus of misschien reeds eind juli geweest zal zijn.

Een geheel onverwachte vondst was een brief van Jules Douwes Dekker, gedateerd 29 augustus 1900 uit Godwanrivier, onder de titel "Brieven van het oorlogsterrein" opgenomen in het Nieuws v.d. Dag van 20 november 1900. Deze brief was overgenomen uit het Soerabaiasch Handelsblad en verwees naar een vorige brief in dat blad, welke inderdaad in uittreksel werd aangetroffen.

Naspeuringen in het Bataviaasch Nieuwsblad en Locomotief

Een opmerking van Bpk. Margono Djojohadikusumo over later medewerkerschap van Ernest D.D. aan het Bataviaasch Nieuwsblad en aan De Locomotief in Semarang bracht mij er toe ook deze bronnen nog even aan te boren en dat was niet tevergeefs. Eerst kwam hier te voorschijn een met waar schrijverstalent geschreven reeks van Ernest in het Bataviaasch Nieuwsblad van augustus en september 1902, vermoedelijk kort na zijn terugkeer uit krijgsgevangenschap gepubliceerd. Het zijn achtereenvolgens een beschrijving van het gevecht bij "Selekats-nek", 11 juli 1900; "Een bezoek aan Oom Sarel" - een alleraardigst stuk proza met een humoristische dialoog in het Afrikaans - en een artikel over "Generaal de la Rey", voor wie D.D. blijkens "70 jaar konsekwent" steeds een grote bewondering heeft gehad; tenslotte in twee afleveringen een beschrijving van "Het gevecht te Boekenhoutskloof" (11 en 12 juni 1900). In De Locomotief trof ik nog een kleine reeks aan onder de titel "Uit de gedenkschriften der Onverzoenlijken", benaming van de krijgsgevangenen op Ceylon die weigerden zich te schikken in het Britse gezag over Zuid-Afrika.

Een bijzondere welkome verrassing was de vondst van een uitvoerige reeks bijdragen van Jules D.D. in De Locomotief 1902/1903 gepubliceerd onder de titel: "Uit den heldenstrijd der Boeren". Hierin beschrijft deze onverschrokken "bittereinder" verschillende krijgsverrichtingen waaraan hij gedurende anderhalf jaar te velde heeft deelgenomen, onder andere de overval op een Britse legertrein, een z.g. "treinbuiterij". Ook vond ik artikelen van Jules over toestanden in het krijgsgevangenkamp te Trichinolpoly in Brits-Indië. Het zijn kundige beschrijvingen van wat hij alzo heeft meegemaakt en gehoord.

Al met al heeft de speurtocht een oogst opgeleverd van een 50-tal Douwes Dekkeriana, geschreven door drie moedige Indische jongelui: Guido, de jongste, was bij vertrek van Java nog maar een 16-jarige scholier, Ernest en Jules waren resp. 20 en 21.

Dr. de Jong zal de beschrijving van hun deelname aan de krijgsverrichtingen analyseren en mogelijk de brieven herpubliceren in een Zuid-Afrikaans tijdschrift.

Een volgende keer hoop ik iets meer in bijzonderheden te treden over de drie dramatis personae en over enige reisindrukken van Guido en Ernest.

[1]) De nummers I, II en III van de reeks zijn niet aangetroffen aangezien de verzameling van het "Nieuws van den Dag van Nederlandsch-Indië" in het krantendepot van de Kon. Bibliotheek eerst zijn aanvang neemt met het blad van 1 juli 1900. Ook no. XII van de reeks ontbreekt. Deze incompleetheid van de krantencollectie weerspiegelt een precaire situatie, vooral wanneer zou blijken dat deze jaargangen - en hoeveel andere van Nederlands-Indische dagbladen van tempo doeloe - nergens anders meer in Nederland of elders aanwezig zouden zijn.

[2]) Mogelijk een lid van de bekende drukkers- en boekhandelaarsfamilie waarvan de zaak op Noordwijk zich in die tijd verdienstelijk maakte met de organisatie van de Zuid-Afrikaanse Premie Loterij tot ondersteuning der in de strijd verminkte en achtergebleven betrekkingen van op het slagveld gebleven burgers van de Transvaalsche Republiek en de Oranje-Vrijstaat. Er hebben overigens aan de Boerenoorlog meer vrijwilligers uit Ned.-Indië deelgenomen dan de drie Douwes Dekkers, Kolff en Snoeke. Ik vond een aantal brieven van een zekere J. van der Lely die met acht Hollanders, van wie vijf van Java, in Lourenço Marques debarkeerde.

Bijzonder verdienstelijk is ook een Indische ambulance geweest onder leiding van de officieren van gezondheid Kerckhoff en Buning. Dr. de Jong publiceert in "Militaria" een artikel over de twee militaire attachees van het KNIL, Nix en Asselbergs. Nix is in het voorjaar van 1900 dodelijk gewond geraakt.

Belangstelling, medeleven en enthousiasme in Ned.-Indië voor de zaak der Boeren was enorm. In de pers was de vrijheidsstrijd gedurende enige jaren voorpaginanieuws, berichten en beschouwingen vulden haast dagelijks meerdere kolommen. Typerend zijn b.v. de Laatste berichten uit het Nieuws v. d. Dag van 6 februari 1901: "Tot ons leedwezen waren wij heden twee minuten te laat voor den trein naar Buitenzorg. Van de Boeren heden heel goede berichten. Leve Koningin Wilhelmina. Leve President Krüger."

Door het Transvaal-Comité vond een inzameling plaats die inclusief bijdragen van handelskantoren en scheepvaartmaatschappijen in Shanghay, Tokio, etc. in Oost-Azië meer dan een ton opbracht.

Aardig is een bedankbrief in De Locomotief van 22 januari 1902 van Dr. W. J. Leyds, secretaris van president Krüger, voor een gift van *f* 4792,43 afkomstig van het Damescomité te Modjokerto. Dr. de Jong schreef mij dat hij in "De stille kracht" van Couperus had gelezen over een "fancy fair" om geld voor Transvaal in te zamelen. Hij maakte mij ook opmerkzaam op een foto in "Tempo Doeloe", waarop planters als "Boerenschutters" gekleed poseren. Inderdaad op pag 166: "Geen schietoefening, maar een aantal planters van de suikeronderneming Asem Bagoes bij Sitobondo, dat zich op een bal masqué als soldaten uit het boerenleger had verkleed en dat zich later nog eens liet fotograferen in een

lees verder volgende pag., 3e kol. onderaan

Rogier die deze foto in Solo schoot, vond dat deze kwee serabie-verkoopster hem deed denken aan het "kokentje spelen" van zijn zusjes vroeger. Al die kleine anglo'tjes en pannetjes en daarna dat echte proeven..... Geproefd heeft Rogier natuurlijk ook van deze "serabie inggris", een typische midden-javaanse lekkernij, waarbij de serabie-koekjes niet met guela djawa en santen worden overgoten, maar waarin witte suiker in het beslag is toegevoegd. Het is deze suiker die de serabie een brede krokante rand geven. Ssssp!

(Vervolg: Wie, Wat, Waar, Wanneer?)

HERDENKINGSPLECHTIGHEID IN APELDOORN

De Stichting Nederlandse Slachtoffers Japanse Vrouwenkampen organiseert op 30 augustus a.s. te Apeldoorn een herdenkingsplechtigheid, die te 14.00 uur zal aanvangen met een dienst in de Grote Kerk aan de Loolaan, die wordt geleid door Mw. Ds. A. Vogel. Men wordt verzocht uiterlijk 13.40 u. aanwezig te zijn.

Om ca. 15.00 uur is er de officiële kranslegging bij het SNSJV-monument in het Prinsenpark aan de Frisolaan, gevolgd door een défilé, waarbij gelegenheid is tot het leggen van bloemen. Tenslotte is er een samenzijn in het theehuis bij de Koninklijke Stallen Paleis het Loo waar tegen een kleine vergoeding thee wordt geschonken.

Voor degenen die per trein komen, staan bij het station stadsbussen gereed die van 12-13 u. voor vervoer naar de Grote Kerk zorgen; voor vervoer van de Kerk naar het monument en vandaar naar het theehuis en terug naar de kerk wordt door het bestuur van de SNSJV d.m.v. bussen gezorgd.

Belangstellenden kunnen zich nog melden bij Mej. M. L. Jacobs, (VVGV) Enschedelaan 63, Den Haag, tel. 070 - 67 77 15.

*

REUNIE B.V.C.

Op 6 sept a.s. zal in het gebouw "De Ontmoeting", Narcissenlaan 1 te Sassenheim de reunie van de B.V.C. worden gehouden. De reunisten worden verwacht vanaf 13.30 tot 14.30 waarna de voorzitter de reunie officieel zal openen, die te 22.00 u. gesloten wordt. De sluitingsdatum voor degenen die aan de maaltijd willen deelnemen, is 15 aug. a.s. Zij die de reunie toch willen bijwonen, kunnen zich om inlichtingen wenden tot: De Heer M. W. van Herrebrugh, Loevesteinlaan 194, Den Haag, tel. 070 - 66 25 98.

VERLENGINGSREGELING VISA IN INDONESIE

Van de Heer L. van Dompseler, Jalan Purnawarman 30 pav. Bandung, ontvingen wij onderstaande wijziging van het bericht dat in T.T. van 15 juni 1975 stond m.b.t. de verlengingsregeling van visa in Bandung.

De huidige verlengingsregeling voor een visum is:

1e verlenging met één maand
Rp. 9000,—

2e verlenging met tweede maand
Rp. 2500,—

Deze regeling moet zo worden opgevat, dat een verlenging **slechts voor één maand tegelijk** gegeven wordt.

Dus **zonder** bijzondere reden wordt geen verlenging van twee maanden ineens gegeven.

De regeling in Bandung is thans dus als volgt:

Een maand verlenging kost Rp. 9000,—.
Twee maanden verlenging Rp. 9000,— + Rp. 2500,— = Rp. 11.500,— totaal.

(vervolg: de Vrouw, die gij mij gegeven hebt)

roepen en haar geroep van "Ma!" deed de Japanner even afdeinzen, ook omdat hij zijn metgezel, die naar de slaapkamer was gegaan luidkeels "Bakéro!" hoorde roepen. Wat was er in de slaapkamer voorgevallen? Mijn vrouw, die klaar wakker in bed rechtop zat en het knarsen van de hekdeur en daarna het gerommel aan de huisdeur hoorde en vervolgens de slaapkamerdeur open zag gaan en het geschreeuw van mijn tweede dochter hoorde zag opeens de donkere figuur van de andere Nipponner naar haar bed toekomen die met een ruk de klamboe opende. Vervolgens zag zij de beide handen van de indringer als grijpklauwen naar haar hals bewegen, doch alvorens hij mijn vrouw kon aanraken, striemde een haal met de rozenkrans en de zware koperen crucifix zijn gezicht open. Wankelend en zijn beide ogen met zijn beide handen bedekkend waggelde de man achterwaarts, zodat mijn vrouw ongezien langs hem heen kon glippen om naar de voordeur te rennen, waar in de linkerhoek altijd de zwarte vlaggestok met de "kokki" (de Japanse vlag) gebruiksgereed stond.

De stok grijpen en naar de kinderen te gaan kostte een fractie van een seconde en toen ze daar de andere Japanner zag staan knalde met een dof geluid de zware djatihouten stok op zijn pet. De man zei geen woord, hij siste slechts en wankelde duizelig van de slag naar de huisdeur, waar ook reeds zijn maat stond.

Met de moed van een kloek, die haar kiekens beschermde liep mijn vrouw onversaagd op beide mannen toe en weer suisde de stok op het hoofd van de andere man, die al tastend zijn weg naar de huisdeur zocht, omdat hij blijkbaar niet kon zien vanwege het bloed dat over zijn gelaat stroomde door de haal met het kruisbeeld.

Als een furie bleef mijn vrouw op de beide mannen doorranselen totdat zij eindelijk de straat opsjokten en stil zonder verder een woord te zeggen de aftocht bliezen, één echter met achterlating van zijn pet, welke ik bij mijn thuiskomst op de voorgalerijvloer zag liggen. Ik begreep dat dit corpus delicti het huis uitgewerkt moest worden. Dus greep ik de pet, stopte haar in mijn broekband en wandelde ongezien het huis uit naar de garage voor in de straat, maar vanwege de drukte en de vele mensen, die er nog op straat waren zocht ik naar een stillere straat. In de smalle en stille 2de Profetendwarsstraat gooide ik de pet in de goot van de school, die naast de R.K. pastorie ligt. Alle sporen waren thans uitgewist, niemand had iets bemerkt of gezien, zodat deze geschiedenis Goddank geen verdere nare gevolgen heeft gehad. Blijkbaar oordeelde ook de tegenpartij het verkieselijker om er geen ruchtbaarheid aan te geven, maar in de herinnering van mijn dochters blijft deze gebeurtenis als in hun hersens geëtst en ik maak er met trots de Tong-Tong lezers en lezeressen deelgenoot van. So long folks, Selamat berdoang !

ABONNEES AMERIKA ATTENTIE !

Uw abonnement (luchtpost $ 27,-; zeepost $ 19,-) kunt U per check voldoen aan: (verhoogd i.v.m. de koersdaling!)
Roy Steevensz, c/o East-West House, 7357 Franklin Ave., Hollywood, California 90046.
Indien U Uw Tong Tong niet hebt ontvangen of Uw exemplaar beschadigd is, en U een ander wenst, kunt U zich ook wenden tot Roy Steevensz.

Naar Den Haag schrijven duurt lang !

(Vervolg: Ned. Indië en de Boerenoorlog")

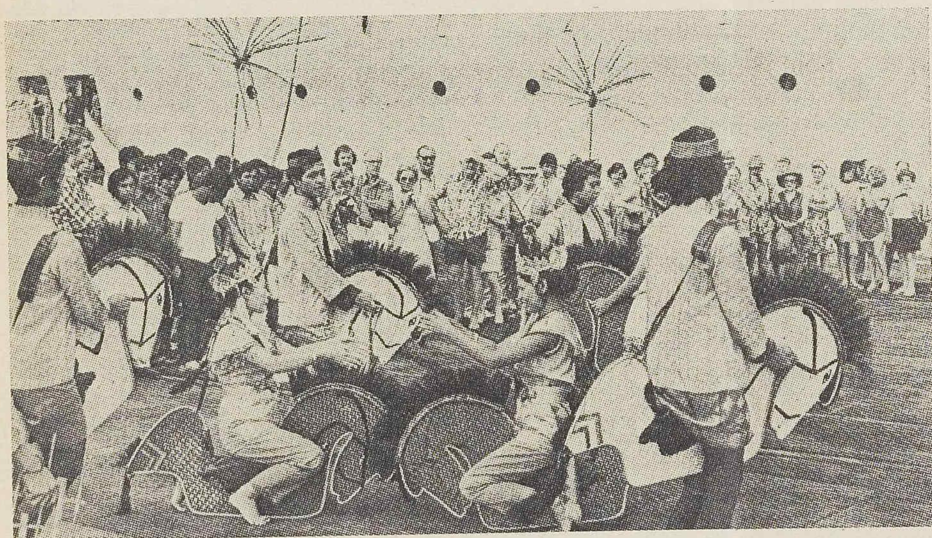
indrukwekkende gevechtspositie". Miswas er wel een van onze vrijwilligers bij!

Overigens hoe kon ik het vergeten zijn; had er uit mezelf opgekomen moeten zijn, een foto uit dit livre de prédilection. Ma'af sadja, Rob! In aansluiting bij dit laatste gegeven nog een aankondiging uit het Nieuws v.d. Dag 17 januari 1903: "Planten- en Dierentuin:

Zondag 18 Januari 1903 des avonds ten 9 ure: Groot Nautisch Avondfeest met medewerking van de Harmonie kapel en de Tooneel- en Gymnastiekvereeniging "Krüger's Vrienden" van H.M.S. "Zeeland". Het programma vermeldt o.a.: "Vrede op Aarde" Tableau Vivant in vier taferelen: Einde van den Tranvaalschen Oorlog, 1e tafereel: De Overval; 2e Dood van den Boerencommandant; 3e De Bijeenkomst; 4e Vrede op aarde. Pauze. Na afloop Bal.

* * *

TJEMPAKA BLOEMEN EN DE O, ZO WILDE PAARDENDANS

Verwonderd glimlachten de passagiers van de "Northern Star" toen de Maleisische chalempong (koperen trommel) en gongs op de steiger een welkom ten gehore brachten. De meesten van de 850 touristen aan boord van het luxe schip kwamen naar het dek om de kleurrijke welkomstceremonie gade te slaan die was georganiseerd door het Bureau ter bevordering van het tourisme.
Velen daalden af naar de kade om beter te kunnen zien en het geklik van de cameras was niet van de lucht. Dansers voerden kuda kepang en andere traditionele dansen uit. De bezoekers die zich dichterbij hen waagden werden besprenkeld met geurig water en bloemen.
De touristen waren vol lof over de uitvoering. Iedereen zei: "Het is geweldig om binnen te varen met zo'n welkom. De lange reis schijnt de moeite waard na het zien van deze uitvoering".

De zeven dochters van mijn buren gingen naar het feest op de avond dat de kuda kepang-dans op het programma stond. "Pas op dat geen van jullie een tjempaka bloem draagt", riep hun grootmoeder hen nog na.
De meisjes, die zich met allerlei kralen en opzichtige versierselen hadden opgetooid, giechelden bij de gedachte dat ze in stemmige kleding met bloemen in het haar zouden gaan.
Maar in koor riepen ze met verrukte nieuwsgierigheid: "Waarom dan niet, grootmoeder, waarom niet?" "Doe het niet en daarmee uit", snauwde de oude dame. Ze schudde haar hoofd tegen me van over de heg, alsof ze wilde zeggen: "Die jongelui van tegenwoordig......"
Ik wist "waarom niet". Ik had het altijd al geweten. De jongeren van gisteren mochten dan al niet zoveel vragen stellen als die van vandaag, maar kleine potjes hadden grote oren.

*

Ik was vier jaar toen ik voor het eerst een kuda kepang voorstelling zag. Een 17-jarig nichtje had me meegenomen en ze had een tjempaka bloem in haar haar verborgen. Ze was een avontuurlijk meisje en droeg de bloem om te zien of de oude volksverhalen waarheid bevatten.
Ik beefde van vrees en opwinding. Ik was er zeker van dat de bloem het eraan toegeschreven effect zou hebben: de kuda kepang dansers in een stampende, schuimbekkende en de menigte toeschouwers achternajagende razernij te brengen.
Sommigen, zo fluisterden de oude mensen, zouden zich zelfs in de lucht verheffen. We kwamen laat, omdat onze familie dergelijke voorstellingen afkeurde en we moesten wachten totdat het hele huis in slaap was, voordat we naar buiten glipten.
Er was een grote menigte maar we slaagden erin om ons naar voren te wringen.
Er was geen toneel, alleen een cirkelvormige ruimte in het open veld, waaromheen de toeschouwers stonden of gehurkt zaten.
De kuda kepang-dansers schommelend als paarden die schrijlings worden bereden, liepen steeds in de rondte op de langzame, vreemde maat van de trommels. Ik was verwonderd, dat ze er niet in het minst vermoeid uitzagen, in aanmerking genomen dat ze na de gebeden bij het vallen van de schemering waren begonnen en het toen al na middernacht was.
Waren het inderdaad de tjempaka bloemen in het haar van mijn nichtje? Op 't ogenblik dat we dicht bij de dansers kwamen, begonnen ze harder en harder te lopen, terwijl de trommels hun wilde uitgelatenheid evenaarden.
Ze bereden niet langer meer paarden. Ze waren zelf veranderd in paarden - steigerend, hinnekend, schuimend. Ik huiverde over mijn hele lichaam. Maar toen rolde een van de "paarden" met zijn ogen naar ons en scheen gereed te staan om op ons af te stormen - en we renden voor ons leven.
Maar zelfs toen we renden keek ik om, in de hoop, de dansers te zien opstijgen in de lucht. Maar dat deden ze niet. Misschien had ik ook wat tjempaka bloemen mee moeten smokkelen, om de betovering sterker te maken.
Ik vertelde de geschiedenis aan de oude buurdame en ze knikte verschillende malen met haar hoofd: "Natuurlijk was het de tjempaka bloem", zei ze.
In het kleine plaatsje op Java, waar ze vandaan kwam, hadden de paardedansers echter geen tjempaka bloemen nodig om hen aan de gang te maken. Ze kwamen vanzelf in trance na een paar uur gedanst te hebben. Daar heette de dans "jaranan", zei ze - afgeleid van "jaran" dat paard betekent. Het begon altijd met wierook branden en bezweringen. Daarna zorgde het publiek voor een kom met water en kaf van rijst. Bij het naderen van middernacht, werd er vlugger en energieker gedanst. Soms gaf een van de acteurs de dansers een zachte tik met de zweep, om hen in een snellere en nog sensationelere trance-toestand te brengen.
Op een gegeven ogenblik slurpten de dansers, die in paarden waren veranderd, het water op en schrokten het rijstkaf met zichtbaar genot naar binnen. Als men zijdelings naar hen keek, kon men werkelijk het gespring en gedartel van hoeven en staarten zien.

*

Ik kan me dat goed voorstellen. Ik ken iemand, die deel heeft genomen in de labi-labi (schilpad) dans - een specialiteit van Pahang - en hij zegt dat na een urenlang rythmisch herhalen van schildpadbewegingen hij zich een echte schildpad voelde. Zelfs, nadat hij uit de trance was bijgekomen, bleef hij nog dagenlang het gewicht van een schild op zijn rug voelen.
Maar zijn toestand is tenminste niet zo slecht, zegt hij, als die van een oom van hem, die de Hanoman of Apenkoning-dans placht te doen in een reizend toneelgezelschap voor de oorlog. Hij was een geweldig danser en hield het publiek overal in zijn ban met zijn levensechte aapachtige bewegingen.
Maar iedere keer, als de dans teneinde was, moest men hem vangen en aan de ketting leggen, want anders zou hij van dak naar dak springen zoals de echte Hanoman van de Sri Rama verhalen.
Mijn schildpadvriend zegt dat er over de hele wereld een opleving is van dansen, die in trance gedaan worden, en ik geloof hem. De moderne shake, bijvoorbeeld, is echt hypnotiserend. Met langzame en niet zulke oorverdovende muziek als in discotheken, kan men de hele nacht lang de shake dansen in een gelukzalige staat van tijdloze gedachteloosheid.
In welk soort dier men dan tenslotte verandert, is een andere zaak......

Sri Zelima

(vertaald uit The Straits Times van 29 Juni 1974).

Toko en Boekhandel Tong Tong

Prins Mauritslaan 36, Den Haag

geopend op :

Woensdag - Donderdag
Vrijdag van 9 - 4 uur
Zaterdag van 10 - 2 uur

Maar Maandag en Dinsdag BESLIST GESLOTEN, anders hebben wij geen tijd om bestellingen in te pakken!

*

Wij hebben weer:

Emping manis per pd. *f* 5,75
Coconut juice (santen) *f* 1,50
Mais in blik *f* 1,70

Bikkels per stel *f* 5,—
Rijststomers
1 liter *f* 105,—
1,5 liter *f* 115,—
1,8 liter *f* 125,—
(in 3 termijnen mogelijk) porto *f* 6,—)

IJSSCHAAF-MACHINES
(om es pasra te maken) *f* 24,50
porto *f* 2,25 plus een gratis flesje rozen essence tot en met 21 september.

Zilverwerk:

Jogja taartvorkjes (6) *f* 95,—
botermesje *f* 50,—
armband *f* 65,—
suikerschep *f* 60,—
pilledoosje *f* 45,—
poederdoos (compact) *f* 60,—
Balinees:
pilledoosjes filigrein *f* 37,50, *f* 45,—
oorknoppen, ringen, haarknijpers v.a. *f* 15,—

*

Djapara houtsnijwerk:

broodplank *f* 30,—
lepelrekje *f* 12,50
krantenhanger *f* 17,50
pennenbakje *f* 8,50
houtsnij-reliefs (32 x 20) *f* 45,—

Voor de keuken:

seroks (bakscheppen) *f* 4,50
tjendolzeef *f* 7,50
kaloh/ajakan *f* 4,50
bakoel *f* 3,50, *f* 4,—, *f* 5,—
tampa *f* 5,—

Voor tuin en huis: Pengkie *f* 6,—

Een voordelige aanbieding:
1 kleine aarden anglo + 5 houtskooltabletten + 1 zakje menjan-korrels *f* 10,— (voor verzending porto *f* 2,25)

Er is weer Ting-Ting djahé p. pakje 75 ct.

KOLANG-KOLING per pot *f* 3,—
Saidja boemboe's *f* 1,50
De beste en onbeperkt houdbaar!

Kroepoek Vamu
kroepoek kedelee - oedang - vis - mixed per pakje *f* 1,95
Nieuw: kip kroepoek per pak *f* 2,50
Kwatji per zakje *f* 1,—
Satroe asem *f* 1,—
per ½ pond *f* 2,40
manisam asem *f* 3,25
kwee semprong *f* 1,90
Vamu sambelans per bakje *f* 1,95
sambel djeroek - sambel kemiri - sambel kedelee - sambel gewoon en sambel heet - sambel roedjak petis - taotjo - nasi goreng

*

BRIEFPAPIER met Indische foto's, rose - geel - wit - blauw. 10 vel plus enveloppen (naar keuze luchtpost of gewoon) *f* 2,50. 20 vel met 10 enveloppen *f* 4,—.

Sprookjes uit het verre Oosten - Lea Smulders
Sprookjes uit Mongolië, India Tibet, China, Japan, en Indonesië. Geillustreerd. Lectuur voor oud en jong.
f. 24,50 - porto *f*. 3,25
Oosterse Spelletjes - Wim v. d. Kolk
Spelletjes uit Japan, Indonesië, China, Korea, Thailand en Birma, o.a. Go, Mah Jong, Chinees schaken etc. Probeer iets nieuws, iets intrigerends.
f. 12,50 - porto *f*. 2,25
Aziatische sprookjes - M. v. Raephorst
Een prachtig sprookjesboek met allerbelabberdste illustraties die gelukkig aan de inhoud niets afdoen.
f. 25,- - porto *f*. 3,25
Exotische Flora -
Een van de mooiste platenboeken over bijzondere bomen, planten en bloemen. Een boek om eindeloos plezier van te hebben! *f*. 29,75 - porto *f*. 4,25
Max Havelaar - Multatuli
De nieuwste druk, ingeleid door Dr G. Stuiveling. Misschien een opfrissertje voor straks als de film komt?

BOEKHANDEL TONG TONG

Oude boeken, nieuwe boeken die de aandacht waard zijn.
Birma Spoorweg - Clifford Kinvig
Foto's, tekeningen en feiten vormen de inhoud van dit boeiende verslag over een van de beroemdste en meest dramatische projecten uit de Japanse bezetting. *f*. 7,90 - porto *f*. 2,25
Je moet er geweest zijn - Paul v. 't Veer
Documentaire roman uit de koloniale nadagen van het eiland Boela. *f*. 15,75 porto *f*. 2,25
Luie stoel - Johan Fabricius
Een Indische roman, een vakantie-niemendalletje eigenlijk, maar toch met hier en daar scenes en typeringen die Johan Fabricius als een goede "Indische" schrijver kenmerken.
Je kunt niet altijd huilen - Annemie Mac Gillavry
Er is al zoveel gezegd en geschreven over dit boek, U zult het alleen nog maar moeten lezen. En huilen. En dan lachen omdat het Lot heeft bepaald dat U dit boek nog kàn lezen.
f. 19,90 - porto *f*. 3,25
Fotografieën van Soerabaja - G. J. Bartman
Prachtige foto's van het oude Soerabaja (nog voor uw tijd) genoegelijk aan elkaar ge-dongèngd door een oud-Soerabajaan. *f*. 13,90 - porto *f*. 2,25
Vison - Java
24 kleurendia's van Java met uitgebreid commentaar. *f*. 25,- - porto *f*. 1,30
Orchideeën in eigen tuin - O. Sadosky
f. 22,50 - porto *f*. 2,25
Orchideeën in kleur - H. J. van Pelt-Bunge
Zakboekje met schitterende kleurenfoto's. *f*. 12,50 - porto *f*. 1,30
Exotische orchideeën - H. Bechtel
f. 8,25 - porto *f*. 1,30
Chinees koken - Kenneth Lo
Het zoveelste goede Chinese kookboek. Dit is er een met een handige menu-indeling. Erg overzichtelijk en origineel uitgewerkt. Mooi geschenk voor vrouwtjes die van koken en mannen die van lekker eten houden!
f. 14,90 - porto *f*. 2,25
Bibi Koetis voor altijd - Lin Scholte
Het beste boek ooit geschreven over het leven van Indische militairen in en buiten het kampement. Een boek vol eerlijkheid, humor en zon. Een uniek werkje *f*. 18,90 - porto *f*. 2,25
Anak Kompenie - Lin Scholte
De voorganger van Bibi Koetis, de levensgeschiedenis van de schrijfster zelf. Even vrijmoedig, hartverwarmend als Koetis. *f*. 9,90 - porto *f*. 1,30

TEZAMEN MET BIBI KOETIS BESTELD, WORDT GEEN PORTO BEREKEND.

"In en uit het Paradijs getild" door A. Alberts (Namen noemen) *f* 15,90 porto *f* 2,25 (zie recensie in de volgende T.T.)

Djangoeng! Djangoeng! Djangoeng!

Vers geplukt bij de boer. Ik kon er duizend van kopen voor alle liefhebbers en liefhebsters van

rikadel djagoeng
djagoeng reboes
djagoeng bakar

BIJ TOKO TONG-TONG DEZE WEEK, ZOLANG DE VOORAAD STREKT!
U MAG ZE ELKE DAG KOMEN HALEN. **5 VOOR F 1,-**

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:

DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

Te koop: olieverf Dake, sawah's en bergen. Taxatie *f* 600,—. Tel. 010 - 16 37 84.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Gevr.: Kruidenboek en Atlas van Mevr. Kloppenburg. Opg. aan: Mevr. H. E. Polderman, Kraaienlaan 53, Den Haag. Tel. 070 - 68 02 18.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Gevr.: Geschiedenis van Indonesië door Dr. H. J. de Graaf. Tel. 070 - 68 41 37.

Speciale Aanbieding :

Grote partij net aangekomen

Daun Salam ad. *f* 6,— p/kg.
,, Sereh ad. *f* 5,50 ,,
,, Jeruk Purut ad. *f* 8,— ,,

Tevens verkrijgbaar:

Ruime sorteringen batikstoffen (long-dress dress materiaal, kains, etc.) Jurken en Hesjes, Houtsnijwerk, etc.

Rahdoor B.V. Import/Export
Koningin Wilhelminalaan 5
Den Hoorn (2203)
Delft (015 - 13 03 37)

Op 2 aug. 1975 overleed te Surabaya (Indonesia) na langdurige ziekte op 66-jarige leeftijd, onze lieve tante en oud-tante

NANDA SALMON

Amstelveen:
Fam. A. J. Veldhuyzen-Rivière
Ferninas
Cairas (Austr.):
Fam R. S. Veldhuyzen - van Bemmel
Sydney: Steffy
Los Angelos:
Fam. B. S. Veldhuyzen-Manneveld
's-Gravenhage:
J. R. Veldhuyzen

"INGET MATI" & „AD PATRES"

Begrafenis- en Crematie-Onderneming Opgericht 1924

Fa. Johs. Ouwejan & Zn.

ROUWKAMERS
en ONTVANGKAMERS
AIRCONDITIONED

Kantoren: Fred. Hendriklaan 7
Den Haag, Tel. 070-556427 (3 lijnen)

Ketjap "SEDEP"

Jah itoe-lah dia !
Ie-tjiep, ie-tjiep
Enak lah rasanja.
Pakai tiap hari;
Banjak Vitamien
Tidah perloe lagi,
Selamanja aspirien.

Gele dop Manis
Witte dop Sedang
Rode dop Asin

Laïn tjap tidah sama ini,
Enak-nja begi- begini ! (duim omhoog)

Beli lekas satoe botol ketjap,
Liat njang baik,
"S E D E P" ja itoe tjap.

Noot van VAMU NEDERLAND

Oude spelling: een oud ketjap recept. Prijs *f* 3,75 per fles van 500 cc. Alleen echt met de naam H. Edwards van Muijen. Verkrijgbaar op aanvraag bij Uw Vamu winkelier.

VAMU NEDERLAND

Wateringen — Telefoon 01742 - 32 80 — Gele Meerbloem 13

Electrisch rijst koken

Veilig, makkelijk en tijdbesparend !

Nooit meer aangebrande rijst. Rijst in de pan, knopje indrukken, klaar ! U kunt uitgaan, andere dingen doen zolang als U wilt. De rijst blijft, ook als ze gaar is, op temperatuur.

NATIONAL RICE COOKER

Inhoud 1 liter *f* 105,—
Inhoud 1½ liter *f* 115,—
Inhoud 1,8 liter *f* 125,—

Verzendkosten *f* 6,—. Abonnee's Tong-Tong 3 termijnen mogelijk

Tong-Tong B.V. - Prins Mauritslaan 36 - Den Haag - Giro 6685

EEN VERRUKKELIJKE
NIEUWE KRAKER :

EMPING MANIS

(zoete emping belindjo)

***f* 5,75 per pond ongebakken**

Kom eens proeven op onze tokodagen en laat U (onschuldig) verleiden.
Bij uitzondering willen wij ook de kripik wel voor U bakken (als het bij U thuis van uw huisbaas niet mag) maar dan betaalt U 75 ct. meer. TOKO TONG-TONG

ABONNEE'S

WERFT ABONNEES! ! !

OVERWINTEREN IN MALAGA.

Te huur in Malaga (El Palo) een compl. gemeub. 3 k. flat (4 pers.) 15 min. van zee, vlak bij markt en winkels. Vanaf 1 okt. '75
Inlichtingen:
TEL. 020 - 44 90 12

Gevraagd:

IND. KOK/KOKKIN EN MEISJE

voor bediening in knus restaurantje in Solingen, W. Duitsland, onder Hollandse leiding.
Inl.: Mej. M. Kluff, Kirchbad 2, 565-Solingen.